

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การทำข้าวเกรียบว่าวสมุนไพร กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 คณะผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้า จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำเสนอตามลำดับดังนี้

1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตร
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 1.3 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.4 องค์ประกอบของหลักสูตร
2. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 และแนวการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระ การเรียนรู้การงานและอาชีพและเทคโนโลยี
3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.2 ความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
 - 3.3 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.4 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 4.5 บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้
6. ข้าวเกรียบและชนิดของข้าวเกรียบทั่วไป
7. ลักษณะของข้าวเกรียบว่าว
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตร

1.1 ความหมายของหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตรมีตั้งแต่ความหมายที่กว้างจนเหมือนจะครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างภายในโรงเรียนไปจนถึงการให้ความหมายของหลักสูตรที่แคบเฉพาะด้าน ได้มีนักหลักสูตรและนักศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้

กู๊ด ได้ให้ความหมายของคำว่าหลักสูตรไว้ใน พจนานุกรมทางการศึกษา (Dictionary of Education) ว่า “หลักสูตร คือ กลุ่มรายวิชาที่จัดไว้โดยมีระบบหรือลำดับวิชาบังคับสำหรับการจบการศึกษา หรือเพื่อรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชาหลักต่างๆ” (Carter V. Good, 1973, p. 157 อ้างอิงใน สุณีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 7)

วิลเลอร์ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า “มวลดประสพการณการเรียนรูซึ่งทางโรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน” (Wheeler, 1974, p. 11 อ้างอิงใน สุณีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 7)

โครว์ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า “เป็นประสพการณที่นักเรียนได้รับทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนมีการพัฒนาด้านร่างกาย สังคม ปัญญา และจิตใจ” (Crow, 1980, p. 250 อ้างอิงใน สุณีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 7)

โอลิวา กล่าวว่า “หลักสูตร คือ แผนหรือโปรแกรมสำหรับประสพการณทั้งหลายที่ผู้เรียนจะต้องประสพภายใต้การอำนวยการของโรงเรียน” (Oliva, 1982, p. 10 อ้างอิงใน สุณีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 7)

ถาวร บัวศรี (2532, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและมวลดประสพการณ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านต่างๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

สงัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 16) ได้กล่าวไว้ว่า ถึงแม้หลักสูตรจะมีความแตกต่างกันไปก็ตาม แต่นักปรัชญาทางหลักสูตรก็ได้ยอมรับคานิยามของหลักสูตร ซึ่งกล่าวออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังต่อไปนี้

1. หลักสูตร คือ สิ่งที่สร้างในลักษณะของรายวิชาซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่ได้จัดเรียงลำดับความยากง่าย หรือเป็นขั้นตอนอย่างดี

2. หลักสูตร ประกอบด้วยประสพการณทางการเรียนรูซึ่งได้วางแผนไว้เป็นการล่วงหน้าเพื่อมุ่งหวังจะให้เด็กได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ต้องการ

3. หลักสูตร เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น สำหรับให้ประสพการณทางการศึกษาแก่เด็กในโรงเรียน

4. หลักสูตรประกอบด้วย ประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียนซึ่งเขาได้ทำ ได้รับรู้และได้ตอบสนองต่อการแนะแนวของทางโรงเรียน

จากความหมายของหลักสูตรที่กล่าวมาสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง เอกสารที่เป็นแนวทางการศึกษาซึ่งได้จัดเรียงลำดับความยากง่ายเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้และจัดประสบการณ์ทางการศึกษาให้นักเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีสามารถนำไปใช้พัฒนาชีวิตที่ดีได้

1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตร ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการให้การศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตาม ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรดังนี้

ก่อน สวัสดิพานิชย์ (2532, หน้า 13) ได้ให้ความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นเอกสารของทางราชการเป็นบัญญัติของรัฐบาลโดยผ่านทางกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวกับการศึกษารับไปปฏิบัติตามโรงเรียนต้องยึดหลักสูตรเป็นแบบฉบับในการดำเนินการ

2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษาเพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนจะต้องสอนให้ถึงมาตรฐานนี้

3. หลักสูตรเป็นเครื่องมือของกระทรวงศึกษาธิการในการควบคุมงานของโรงเรียน หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคุมงานได้ เป็นการควบคุมทั้งส่วนที่เกิน และขาด

4. หลักสูตรเป็นมาตรฐานสำหรับให้กระทรวงศึกษาธิการ ใช้เป็นเครื่องมือในการทดสอบนักเรียนและโรงเรียนด้วยการออกข้อสอบตามหลักสูตร เพื่อทดสอบมาตรฐานของโรงเรียนและนักเรียนได้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 38-51) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่าหลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียนการสอน ในอันที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษาหลักสูตรเปรียบเสมือนแบบแปลนของการจัดการเรียนการสอนเนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานของหลักสูตรประกอบด้วย 4 พื้นฐานหลักคือ

1. วัตถุประสงค์
2. เนื้อหาวิชา
3. วิธีสอน
4. การประเมินผล

ในการจัดการศึกษาที่จะบรรลุเป้าหมายได้นั้นต้องอาศัยหลักสูตรเป็นเครื่องมือนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ถ้าปราศจากหลักสูตรเสียแล้วการจัดการศึกษาจะไม่มีวันสำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้ได้เลย หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญของการศึกษา ซึ่งใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 11) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า การที่จะทราบว่า การศึกษาในระดับต่างๆจะดีหรือไม่ดีสามารถศึกษาได้จากหลักสูตรการศึกษาในระดับนั้นๆของประเทศ เพราะหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการปรับจุดมุ่งหมายและนโยบายทางการศึกษาของชาติ เข้าสู่การปฏิบัติในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ หลักสูตรจะเป็นเสมือนกับหางเสือที่จะคอยกำหนดทิศทางให้การเรียนการสอนเป็นไปตามความมุ่งหมายของการศึกษา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ หลักสูตรเป็นเครื่องชี้แนวทางในการจัดความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียนซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา และเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ ถ้าประเทศใดมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัยมีประสิทธิภาพคนในประเทศนั้นก็ย่อมมีความรู้ มีคุณภาพและศักยภาพในการพัฒนาประเทศได้อย่างเต็มที่

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546, หน้า 17) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรไว้เป็นข้อๆดังนี้

1. หลักสูตรเป็นเสมือนบ้ำาหลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ
2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
3. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา
4. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
5. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญองงามและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
6. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์แก่เด็กโดยตรง
7. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่น เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และบำาเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม
8. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปได้ด้วยความราบรื่นและผาสุกเป็นอย่างไร
9. หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นเช่นไร
10. หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะและเจตคติของผู้เรียนในอันที่จะอยู่ร่วมในสังคม และบำาเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและชาติบ้านเมือง

นิคม ชมภูหลง (2548, หน้า 95) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรดังนี้

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานหรือเครื่องชี้แนวทางปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง

2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศเพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

3. หลักสูตรเป็นเอกสารของทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาลเพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม

4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย

5. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษา ที่จะอำนวยความสะดวกและควบคุมดูแล ติดตามผลให้เป็นที่ไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาล

6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริม ความเจริญงอกงาม และพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

7. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นที่ไปในรูปแบบใด

8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม อันเป็นการพัฒนากำลังคนซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ผล

9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพ ทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลง ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเนื่องจากหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระ กระบวนการจัดการศึกษา และทิศทางของการศึกษา คุณลักษณะและคุณภาพของผู้เรียนซึ่งจะเป็นตัวกำหนดลักษณะของสังคมรวมไปถึงประเทศชาติในอนาคต

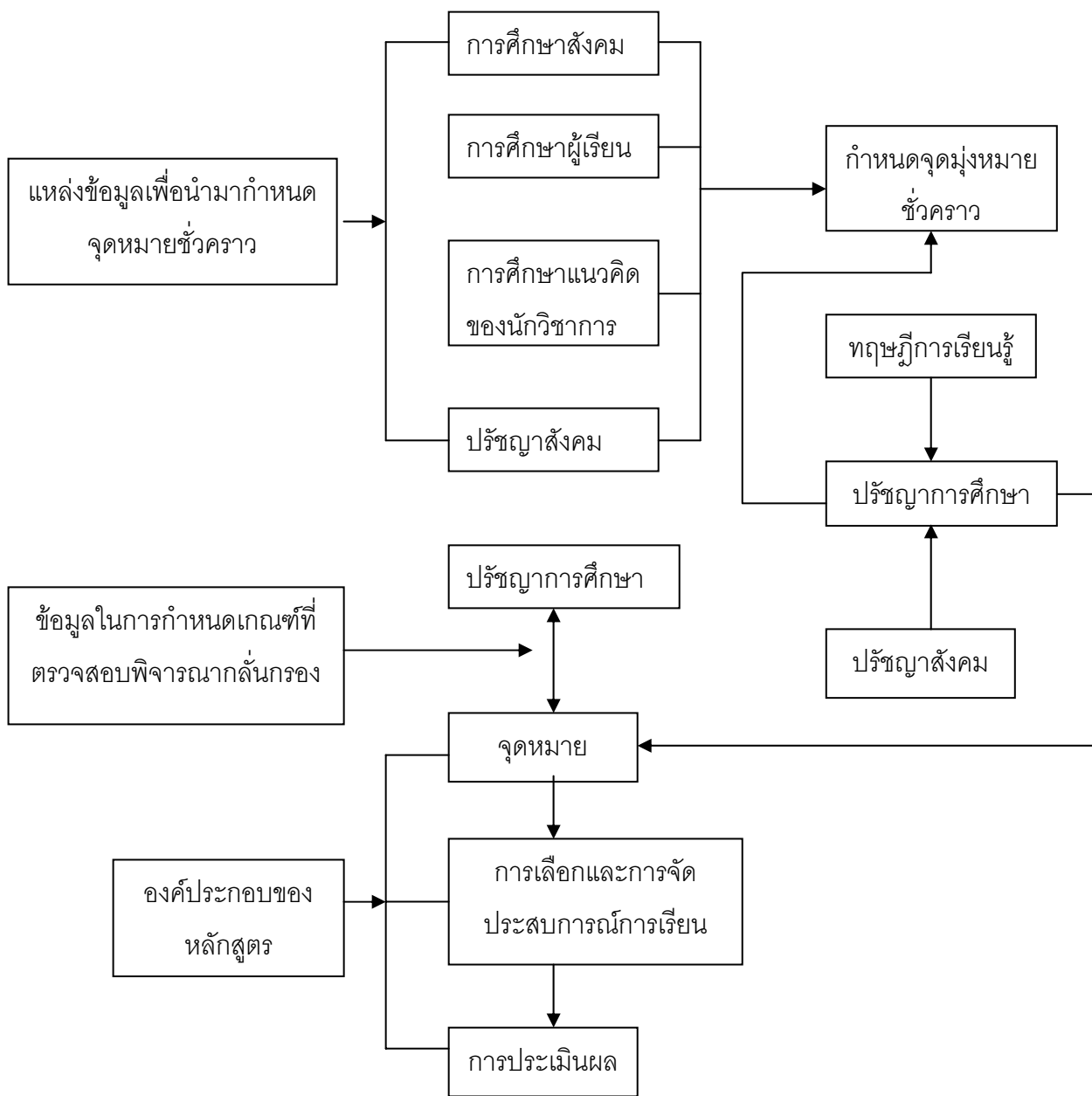
1.3 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

สูนีย์ ฎุพันธ์ (2546, หน้า 163-170) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของกระบวนการสร้างหลักสูตรของนักการศึกษาหลายท่านไว้ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Rulph W.Tyler)

ในปี ค.ศ. 1949 ไทเลอร์กล่าวว่าในการจัดหลักสูตรและการสอนนั้นควรจะตอบคำถามพื้นฐาน 4 ประการ คือ

- 1.1 มีความมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจะแสวงหา
- 1.2 มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนควรจัดขึ้นเพื่อช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
- 1.3 จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไร จึงจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ
- 1.4 จะประเมินประสิทธิผลของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไร จึงจะตัดสินได้ว่าบรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

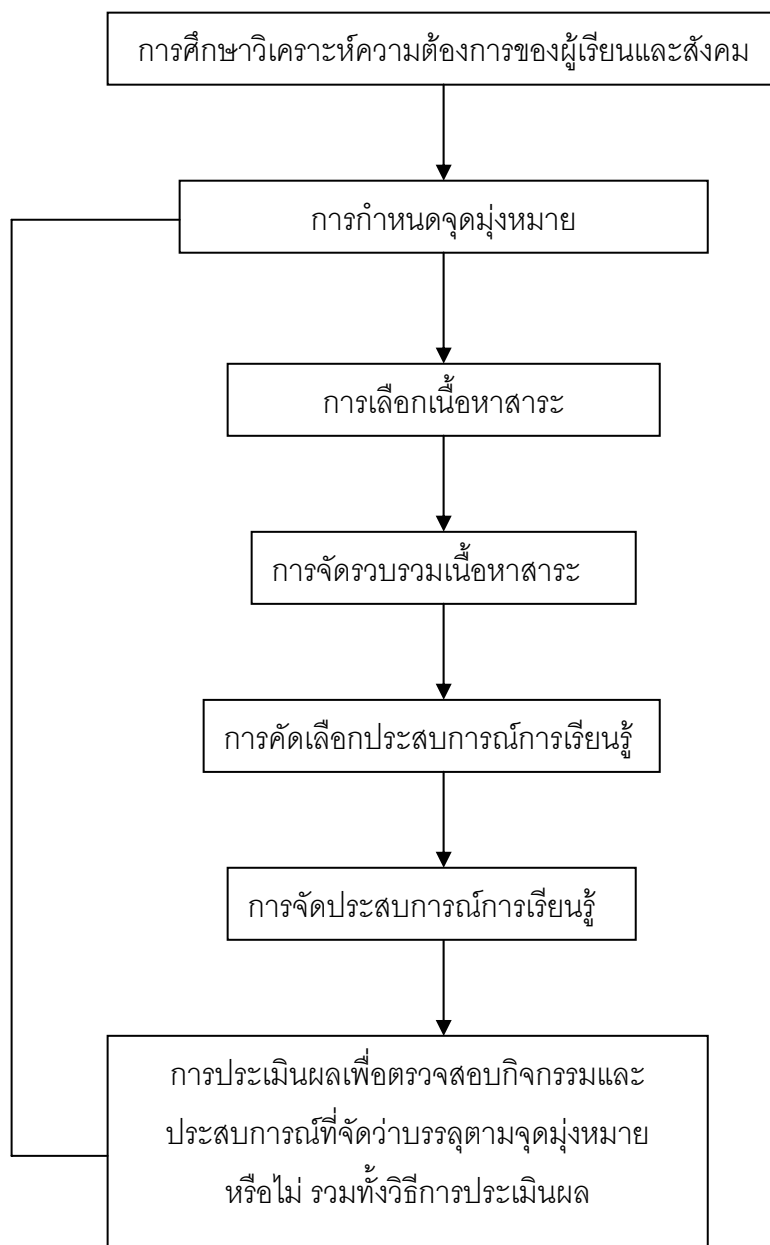
ภาพ 1 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทย

“ทีมา สุณีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 166”

2. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบา (Hilda Taba)

ฮิลดา ทาบา เป็นนักการศึกษาที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรซึ่งเป็น รูปแบบที่มีขั้นตอนคล้ายรูปแบบของไทเลอร์ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่

- 2.1 ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการ (Diagnosis of Needs) สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคมและผู้เรียน
- 2.2 กำหนดจุดมุ่งหมาย (Formulation of objectives) กำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจน หลังจากที่ได้ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการแล้ว
- 2.3 เลือกเนื้อหาสาระ (Selection of Content) เลือกเนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมาย วัยและความสามารถของผู้เรียน และยังต้องมีความเชื่อถือได้
- 2.4 จัดรวบรวมเนื้อหาสาระ (Organization of Content) จัดลำดับเนื้อหาโดยคำนึงถึง ความต่อเนื่อง และความยากง่ายของเนื้อหา วุฒิภาวะ ความสามารถและความสนใจของผู้เรียน
- 2.5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of Learning Experiences) ครูผู้สอนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและ จุดมุ่งหมาย ของหลักสูตร
- 2.6 จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of Learning Experiences) การ จัดประสบการณ์การเรียนรู้จะต้องจัดโดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระและความต่อเนื่อง
- 2.7 กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมินผล (Determination of What to Evaluate and of the Ways and Means of Doing it) คือการตัดสินใจว่าจะต้องประเมินอะไรเพื่อ ตรวจสอบผลว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และกำหนดด้วยว่าจะใช้วิธีประเมินผล อย่างไร ใช้เครื่องมืออะไร

ภาพ 2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ

“ทีมา สุณีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 168”

3. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของเซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Galen L.Saylor and William M. Alexander)

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ ได้ศึกษาแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์และทาบา และนำมาปรับขยายให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคลมากขึ้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 กำหนดเป้าหมาย จุดหมาย และขอบเขต (Goals, Objectives, and Domains)

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ ได้เสนอขอบเขตในการกำหนดเป้าหมายและจุดหมาย ไว้ 4 ขอบเขต ได้แก่ พัฒนาการส่วนบุคคล (Personal Development) มนุษยสัมพันธ์ (Human Relation) ทักษะการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง (Continued Learning Skills) และความชำนาญเฉพาะด้าน (Specialization) เป้าหมาย จุดมุ่งหมายและขอบเขตต่าง ๆ จะได้รับการคัดเลือกจากการพิจารณาตัวแปรภายนอกอย่างรอบคอบ ได้แก่ ทัศนคติและความต้องการของสังคม ข้อบังคับทางกฎหมายของรัฐ และ ข้อค้นพบจากงานวิจัยต่าง ๆ ตลอดจนปรัชญาของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร เป็นต้น

3.2 การออกแบบหลักสูตร (Curriculum Design) การวางแผนออกแบบหลักสูตร

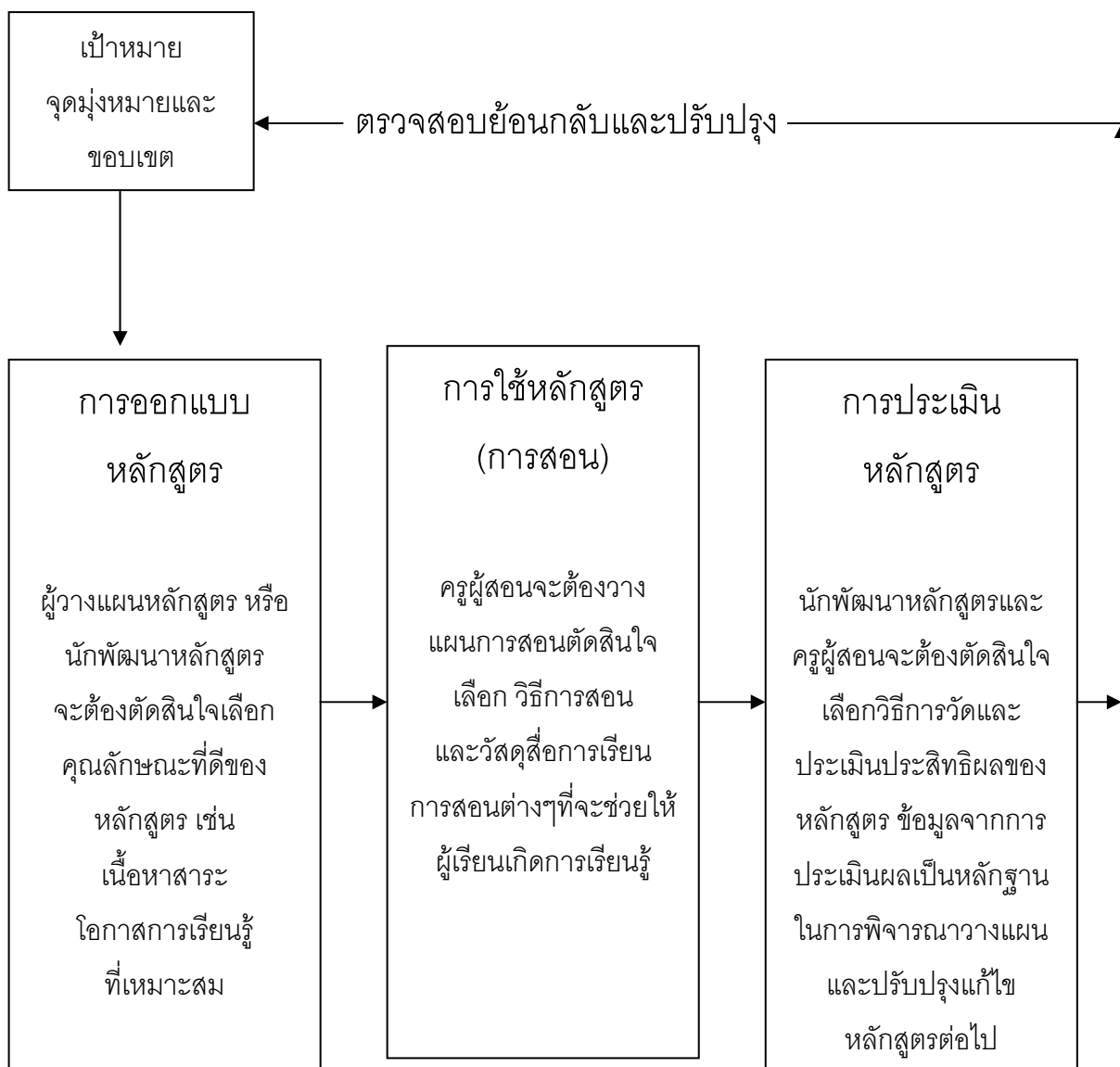
ตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกและจัดเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมและความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระที่ได้เลือกมาแล้ว อย่างไรก็ตามการเลือกรูปแบบของหลักสูตรจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับเป้าหมาย จุดหมาย ความต้องการของผู้เรียนและลักษณะของสังคม ตลอดจนข้อกำหนดต่าง ๆ ของสังคม และปรัชญาทางการศึกษา

3.3 การใช้หลักสูตร (Curriculum Implementation) การนำหลักสูตรไปใช้ ครูผู้สอน

จะต้องวางแผนและจัดทำแผนการสอน (Instructional Plans) ในรูปแบบต่าง ๆ ครูผู้สอนจะต้องเลือกวิธีการสอนและวัสดุสื่อการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่ได้กำหนดไว้

3.4 การประเมินผลหลักสูตร (Curriculum Evaluation) เป็นการตัดสินใจเลือก

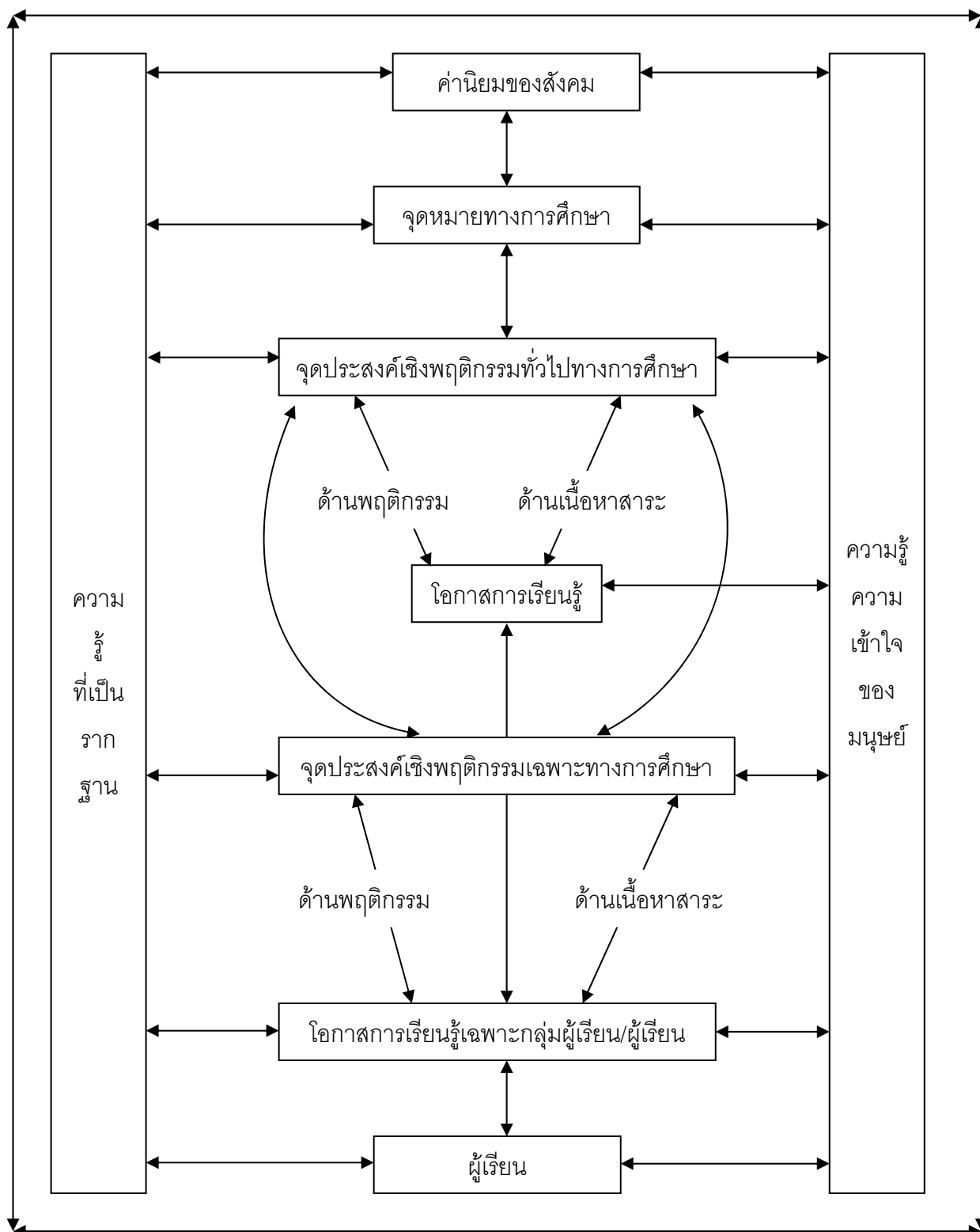
เทคนิค การประเมินผลที่สามารถตรวจสอบความสำเร็จของหลักสูตร กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ สามารถบอกได้ว่าหลักสูตรบรรลุตามเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลหลักสูตรควรจะเน้นที่การประเมินตัวหลักสูตร คุณภาพการสอน และพฤติกรรมทางการเรียนของผู้เรียน ซึ่งผลจากการประเมินสามารถเป็นสิ่งช่วยในการตัดสินใจว่าจะยังคงใช้หลักสูตรนี้ต่อไปควรปรับปรุงแก้ไข หรือควรจะยกเลิกหลักสูตร

ภาพ 3 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซลเลอร์และอเล็กซานเดอร์

“ทีมา สุณีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 170”

4. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของกู๊ดแล็ดและริชเทอร์ (Goodlad and Richter) กู๊ดแล็ดและริชเทอร์ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการสร้างหรือพัฒนาหลักสูตรดังนี้คือ ค่านิยมต่างๆของสังคม (Values of the Existing Culture) จะเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมายทางการศึกษา (Educational Aims) และจุดมุ่งหมายทางการศึกษาเหล่านี้จะถูกแปลงเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมทั่วไปทางการศึกษา (General Education Objectives Stated Behaviorally) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบใหญ่ๆ 2 ส่วน คือ เนื้อหาสาระหรือเรื่องราวที่จะให้เกิดการเรียนรู้ในตัวผู้เรียน (Substantive Element) และพฤติกรรมที่ต้องการจะปลูกฝังแก่ผู้เรียน (Behavioral Element) จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมทั่วไปทางการศึกษานี้จะช่วยในการกำหนดโอกาสการเรียนรู้ (Learning Opportunities) ของผู้เรียน กู๊ดแล็ดและริชเทอร์ได้ให้คำจำกัดความของโอกาสการเรียนรู้ว่า หมายถึง “สถานการณ์ใดๆก็ตามที่จัดทำขึ้นภายในบริบทของโปรแกรมทางการศึกษา หรือสถาบันการศึกษา เพื่อต้องการที่จะให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางที่กำหนด” จากนั้นผู้วางแผนหลักสูตรหรือนักพัฒนาหลักสูตรจะกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเฉพาะทางการศึกษา (Specific Education Objective Stated Behaviorally) จากจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมทั่วไปทางการศึกษา และโอกาสการเรียนรู้ที่ได้กำหนดไว้แต่ตอนต้น และจะออกแบบ คัดเลือกโอกาสการเรียนรู้เฉพาะ (Specific Learning Opportunities) ที่จัดขึ้นสำหรับกลุ่มผู้เรียนหรือผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งเรียกว่า “ศูนย์การจัด” (Organization Center) ทั้งการตรวจสอบย้อนกลับและการปรับให้เหมาะสม (Feedback and Adjustment) ในส่วนต่างๆของรูปแบบนี้ จะเป็นผลมาจากการวิเคราะห์พฤติกรรมและสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของผู้เรียนว่าเป็นไปตามค่านิยมของสังคมหรือไม่

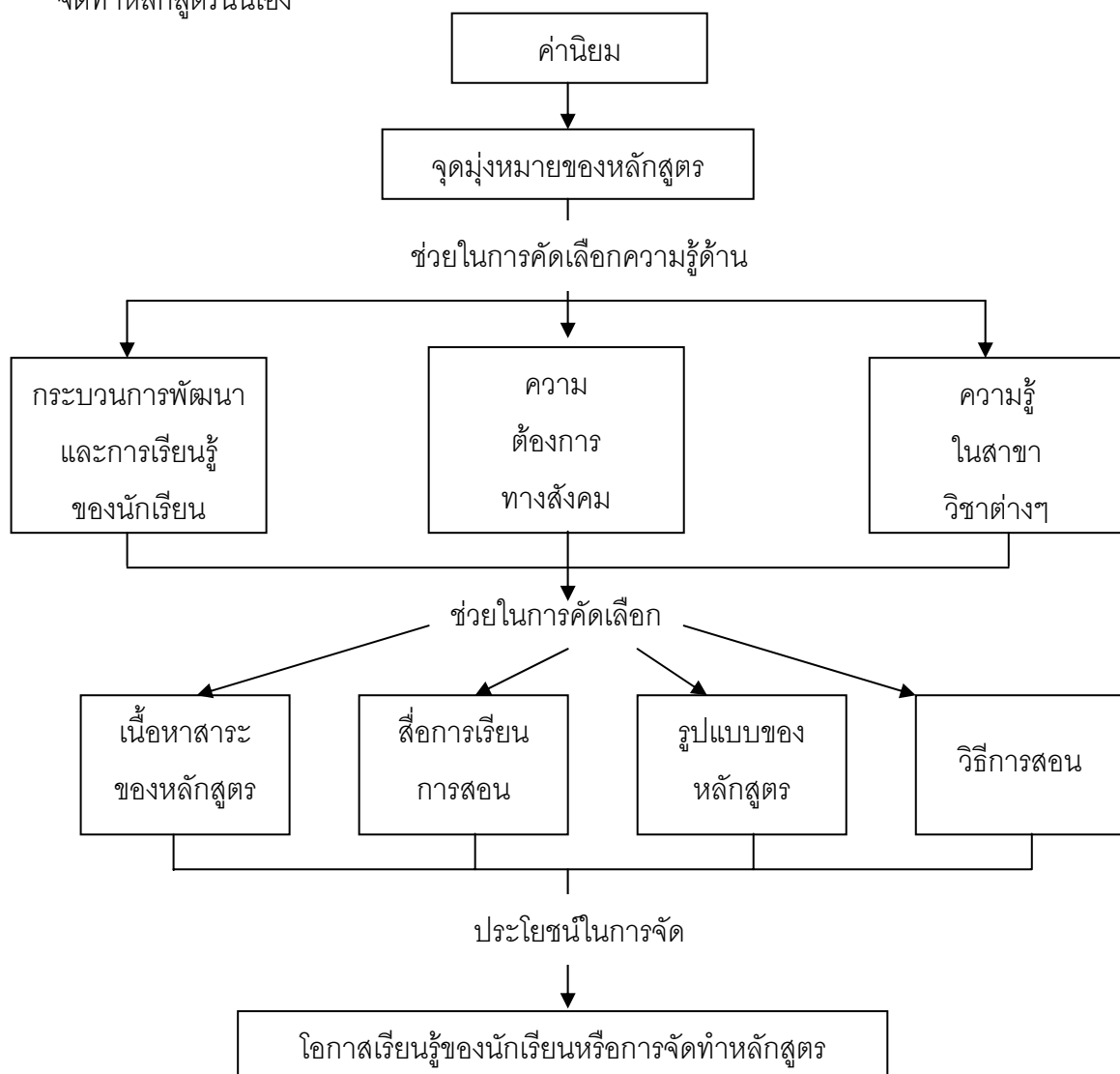

ภาพ 4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของกูดแล็ดและริชเชอร์

“ทีมา สุณีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 172”

5. รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของฟ็อกซ์ (Robert S.Fox)

ฟ็อกซ์ได้นำเสนอรูปแบบการสร้างหรือการพัฒนาหลักสูตรดังนี้คือ นักพัฒนาหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจากค่านิยมต่างๆของสังคม และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจะช่วยในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาการและการเรียนรู้ของนักเรียน ความต้องการทางสังคม และความรู้ในสาขาวิชาการต่างๆ ความรู้ทั้ง 3 ประเภนี้เป็นแนวทางแก่นักการพัฒนาหลักสูตรในการคัดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน รูปแบบของหลักสูตร และวิธีสอน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการนำไปใช้จัดโอกาสการเรียนรู้แก่นักเรียน หรือจัดทำหลักสูตรนั่นเอง

ภาพ 5 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของฟ็อกซ์

จากรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของนักการศึกษาดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า นักการศึกษาได้พัฒนาและเสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรในหลายลักษณะซึ่งแตกต่างกันออกไป ในรายละเอียด บางรูปแบบเสนอไว้ในลักษณะที่หยابและมีน้อยขั้นตอน บางรูปแบบเสนอไว้ อย่างละเอียดและมีมากขึ้นตอน แต่ความแตกต่างในทางปฏิบัติมีไม่มากนัก ซึ่งสามารถสรุป ภาพรวมของรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรมีอยู่ 5 ขั้นตอนที่สำคัญคือ

1. การกำหนดจุดหมายของหลักสูตร
2. การจัดเนื้อหาของหลักสูตร
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผลหลักสูตร
5. การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

1.4 องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้หลักสูตรมีคุณค่าสามารถนำไปปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรกำหนดไว้ มีผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและนักการศึกษา ได้เสนอองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้

ทาบา กล่าวว่าหลักสูตรควรมีองค์ประกอบอยู่ 4 อย่าง (Hilda Taba, 1962, p. 10 อ้างอิง ใน สุนีย์ ภูพันธ์, 2546, หน้า 18) คือ

1. วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชา และจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา
3. กระบวนการเรียนการสอนหรือการนำหลักสูตรไปใช้
4. โครงการประเมินผลการสอนตามหลักสูตร

ธำรง บัวศรี (2532, หน้า 7) กล่าวว่า สำหรับหลักสูตรนั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญและขาดไม่ได้อย่างน้อย 6 อย่างคือ

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Curriculum Aim) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน (Instructional Objective) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนจบเนื้อหาสาระในวิชาที่กำหนดไว้
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์ (Content and Experiences) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ

4. ยุทธศาสตร์การสอนการเขียน (Instructional Strategies) หมายถึงกระบวนการและวิธีการในการจัดการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางความรู้และอื่นๆตามจุดประสงค์และจุดหมายที่กำหนดไว้

5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน (Instructional Media and Materials) หมายถึงเครื่องมือ เครื่องใช้ และวัสดุต่างๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา และอื่นๆที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

6. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลหลักสูตรและการประเมินผลการเรียนการสอน

พศิน แดงจวง (2544) กล่าวว่า iva หลักสูตร คือ สิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้น่าจะประกอบด้วย

1. หลักการ
2. วัตถุประสงค์
3. เนื้อหา หรือปัญหาที่จะเรียนรู้
4. กิจกรรม วิธีการเรียน หรือการสอน
5. สื่อ วัสดุและเอกสารประกอบหลักสูตร
6. วิธีการวัดผลและประเมินผล

นิคม ชมภูหลง (2548, หน้า 96) กล่าวว่าองค์ประกอบของหลักสูตรนั้น จะประกอบด้วย หัวเรื่อง และรายละเอียดประกอบดังต่อไปนี้

1. หลักการ คือ ทิศทางหรือแนวทางในการจัดการศึกษาแต่ละระดับ
2. จุดหมาย คือ ความประสงค์หรือความต้องการทางการศึกษาที่จะนำไปสู่หลักการของหลักสูตร

3. โครงสร้าง คือ ข้อกำหนดว่ากลุ่มวิชาหรือรายวิชาใดในหลักสูตรเป็นวิชาบังคับ วิชาใดเป็นเป็นวิชาบังคับเลือก และวิชาใดเป็นวิชาเลือกเสรี และเป็นสัดส่วนเท่าใด เพื่อให้สอดคล้องกับจุดหมายที่กำหนดไว้

4. จุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นจุดประสงค์ทางการศึกษาสำหรับใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และตรวจสอบผลการเรียนรู้ของสังคม

5. เนื้อหาของรายวิชา คือ ประสบการณ์ต่างๆทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งกำหนดไว้สำหรับรายวิชานั้นๆ อันจะช่วยให้บรรลุถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่วางไว้

6. สื่อการเรียน คือ อุปกรณ์ต่างๆที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ มีทักษะและเจตคติตามที่ต้องการ ได้แก่ หนังสือ แผนภูมิ เอกสาร รูปภาพ สไลด์ เทป และเครื่องมือต่างๆ

7. วิธีสอน คือ วิธีการทุกรูปแบบที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และการปฏิบัติตน

8. การประเมินผล หมายถึง การประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียน เพื่อตัดสินผลการเรียนรู้ของนักเรียน จัดเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งจะช่วยให้ครูได้ทราบระดับความเจริญงอกงามของเด็กแต่ละคนว่ามีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร ผู้เรียนได้เกิดมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะ เจตคติ และการปฏิบัติตามนัยของจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่เพียงใด

จากข้อสรุปของนักการศึกษาในการกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรข้างต้น สามารถสรุปองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร ได้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย ได้แก่ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์ทั่วไป วัตถุประสงค์เฉพาะ วิชา จุดประสงค์การเรียนการสอน
2. เนื้อหาและประสบการณ์ ซึ่งจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามจุดมุ่งหมาย
3. กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบในกระบวนการจัดการเรียนการสอนควรมีลักษณะเป็นกระบวนการ
4. การนำหลักสูตรไปใช้ มุ่งไปที่การแปลงหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอนในระดับโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้
5. การประเมินผล ประกอบด้วย การวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอนและการประเมินหลักสูตร

2. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544

และแนวการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานและอาชีพและเทคโนโลยี

2.1 แนวคิด

การจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในครั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการใหม่ๆ โดยยึดหลักการเรียนรู้ว่าผู้เรียนทุกคนมีความสำคัญและสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และมีคุณธรรม จริยธรรม อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.2 หลักการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ กำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่ความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยยึดถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้สนองต่อความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ
5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์จากการศึกษาทุกรูปแบบ
6. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้มีความสอดคล้องต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
7. เป็นหลักสูตรที่ให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2.3 จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดีมีปัญญา มีความสุขอยู่บนพื้นฐานความเป็นไทย มีศักยภาพในศึกษาต่อและประกอบอาชีพจึงกำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดลักษณะอันพึงประสงค์ต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาอื่นที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียนและรักการค้นคว้า

3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การแก้ปัญหา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
7. เข้าใจประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้แก่สังคม

2.4 โครงสร้าง

เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดมุ่งหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตรสถานศึกษาจึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

1. ระดับช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียนดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้และคุณลักษณะและค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

2.1 ภาษาไทย

2.2 คณิตศาสตร์

2.3 วิทยาศาสตร์

2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

2.6 ศิลปะ

2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

2.8 ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนทุกคนต้องเรียนรู้ โดยอาจจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาต้องใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพื้นฐานความคิด และเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาและวิกฤตของชาติ กลุ่มที่สอง ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เป็นสาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในสาระการเรียนรู้กลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา

กลุ่มภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศอื่นๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดสาระการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มไว้เฉพาะส่วนที่จำเป็นในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับส่วนที่ตอบสนองความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแต่ละคนนั้น สถานศึกษาสามารถกำหนดเพิ่มเติมขึ้นได้ให้สอดคล้องและสนองต่อบัณฑิตภาพของผู้เรียนแต่ละคน

2.5 มาตรฐานการเรียนรู้

1. มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

มาตรฐานการเรียนรู้แต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 6 และชั้นมัธยมศึกษา 3 และ 6

มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้เฉพาะมาตรฐานการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนทุกคนเท่านั้น สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่

สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ตลอดจนมาตรฐานการเรียนรู้ที่เข้มข้นตามความสามารถ ความถนัดความสนใจของผู้เรียนในสถานศึกษาพัฒนาเพิ่มเติมได้

3. เวลาเรียน

หลักสูตรศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเวลาในการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000-1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000-1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง

2.6 คุณภาพของผู้เรียน

กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีมุ่งพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวมเพื่อให้เป็นคนดี มีความรู้ความสามารถ โดยมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังนี้

มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและครอบครัว การอาชีพเทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศ และเทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

มีทักษะการทำงาน การประกอบอาชีพ การจัดการ การแสวงหาความรู้ เลือกใช้เทคโนโลยีและเทคโนโลยีในการทำงาน สามารถทำงานอย่างมีกลยุทธ์ สร้างพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่

มีความรับผิดชอบ ชยัน ซื่อสัตย์ อดทน รักการทำงาน ประหยัด อดออม ตรงต่อเวลา เื้อื่อเพื่อ เสียสละและมีวินัยในการทำงาน เห็นคุณค่าความสำคัญของงานและอาชีพสุจริต ตระหนักถึงความสำคัญของสารสนเทศ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและพลังงาน

2.7 เมื่อจบแต่ละช่วงชั้น ผู้เรียนต้องมีความสามารถดังต่อไปนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

สามารถช่วยเหลือตนเองเกี่ยวกับงานในกิจวัตรประจำวัน ช่วยเหลืองานครอบครัว ใช้เทคโนโลยีและเทคโนโลยีขั้นพื้นฐานได้ สามารถคิดสร้างสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างง่ายๆ ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ ชยัน ซื่อสัตย์ อุดหนุน ใช้พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างประหยัด

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

สามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัวและชุมชนทำงานอย่างขั้นตอน มีทักษะในการจัดการ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน เลือกใช้เทคโนโลยีและเทคโนโลยีสารสนเทศให้เหมาะสมกับงาน สามารถคิด ออกแบบ สร้างดัดแปลงสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันอย่างง่ายๆ ทำด้วยความรับผิดชอบ ชยัน ซื่อสัตย์ อุดหนุน ใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า และถูกวิธี

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

มีทักษะการทำงานอาชีพสุจริต มีทักษะการจัดการ การทำงานอย่างเป็นระบบและมีกลยุทธ์ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เห็นคุณค่าของการทำงานอาชีพสุจริต เห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ เลือกใช้เทคโนโลยีและเทคโนโลยีสารสนเทศให้เหมาะสมกับงาน ถูกต้องและมีคุณธรรม สามารถคิดออกแบบสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่ ทำงานด้วยความรับผิดชอบ ชยัน ซื่อสัตย์ อุดหนุน ใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและถูกวิธี

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

มีทักษะการทำงานอาชีพสุจริต มีทักษะการจัดการ การทำงานอย่างเป็นระบบและมีกลยุทธ์ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เห็นคุณค่าของงานอาชีพสุจริต เห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ เลือกใช้เทคโนโลยีและเทคโนโลยีสารสนเทศให้เหมาะสมถูกต้องและมีคุณธรรม สามารถคิดออกแบบสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่ๆ ในการทำงาน ทำงานด้วยความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ชยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อุดหนุน มุ่งมั่น อุดหนุน เลือเพื่อ เสียสละ ใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่าและถูกวิธี

2.8 มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว

มาตรฐานที่ 1.1 เข้าใจ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะ มีคุณธรรม มีจิตสำนึกในการใช้พลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการทำงานเพื่อดำรงชีวิตและครอบครัว ที่เกี่ยวกับงานบ้าน งานช่าง งานประดิษฐ์และงานธุรกิจ

มาตรฐานที่ 1.2 มีทักษะ กระบวนการทำงานและการจัดการทำงานเป็นกลุ่ม การแสวงหาความรู้ สามารถแก้ปัญหาในการทำงาน รักการทำงานและเจตคติที่ดีต่องาน

สาระที่ 2 อาชีพ

มาตรฐานที่ 2.1 เข้าใจทักษะ มีประสบการณ์ในการทำงานอาชีพสุจริต มีคุณธรรม มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพและเห็นทางในการประกอบอาชีพสุจริต

สาระที่ 3 การออกแบบและเทคโนโลยี

มาตรฐานที่ 3.1 เข้าใจธรรมชาติกระบวนการเทคโนโลยี ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา จินตนาการและความคิดอย่างมีระบบในการออกแบบสร้างสรรค์ของเครื่องใช้วิธีการเชิงกลยุทธ์ ตามกระบวนการเทคโนโลยี สามารถตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยีในทางสร้างสรรค์ต่อชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อม โลกของงานและอาชีพ

สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ

มาตรฐานที่ 4.1 เข้าใจ เห็นคุณค่าและใช้กระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศ ในการสืบค้นข้อมูลการเรียนรู้ การสื่อสาร การแก้ปัญหา การทำงานและอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและมีคุณธรรม

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

มาตรฐานที่ 5.1 ใช้เทคโนโลยีในการทำงาน การผลิตการออกแบบ การแก้ปัญหา การสร้างงาน การสร้างอาชีพอย่างมีความเข้าใจ มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ และมีความคิดสร้างสรรค์

2.9 สาระและขอบข่ายกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

สาระ เป็นแก่นความรู้ของแต่ละศาสตร์ หรือแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดเป็นเนื้อหา ความรู้ที่จำเป็นต้องรู้ ต้องปฏิบัติให้เกิดความชำนาญภายใน 12 ปี ซึ่งระบุเป็นคำหรือข้อความ สำคัญ (keywords) กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี มีสาระความรู้ที่เป็นแก่นสาร ความรู้ของกลุ่มอยู่ 5 สาระ คือ

สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว

สาระที่ 2 อาชีพ

สาระที่ 3 การออกแบบและเทคโนโลยี

สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

สาระและขอบข่ายกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี มีดังนี้

สาระที่ 1 การดำรงชีวิตและครอบครัว เป็นสาระที่เกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวัน ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม ที่ว่าด้วยงานบ้าน งานเกษตร งานประดิษฐ์ และงานธุรกิจ งานบ้าน เป็นงานที่เกี่ยวกับการทำงานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยบ้าน ชีวิต ความเป็นอยู่ในบ้าน ผ้าและเครื่องแต่งกาย อาหารและโภชนาการ โดยเน้นปลูกฝังลักษณะนิสัยในการทำงาน การแก้ปัญหาในการทำงาน มีความรับผิดชอบ สะอาด มีระเบียบ ประหยัด อดออม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงาน

งานเกษตร เป็นงานที่เกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวัน ซึ่งประกอบด้วย การปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ ตามกระบวนการผลิต และการจัดการผลิต มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิต ปลูกฝังความรับผิดชอบต่อ ชยัน อดทน การอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม

งานช่าง เป็นงานที่เกี่ยวกับงานตามกระบวนการของงานช่าง ซึ่งประกอบด้วย การบำรุงรักษา การติดตั้ง ประกอบ การซ่อม การผลิตเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

งานประดิษฐ์ เป็นงานที่เกี่ยวกับการทำงานด้วยการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ ที่เน้นความคิดสร้างสรรค์ โดยเน้นความประณีต สวยงาม ตามกระบวนการประดิษฐ์เทคโนโลยี และเน้นการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นสากล

งานธุรกิจ เป็นงานที่เกี่ยวกับการจัดการด้านเศรษฐกิจครอบครัว การเป็นผู้บริโภค ที่ฉลาด

สาระที่ 2 การงานอาชีพ เป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับหลักการ คุณค่า ประโยชน์ของการ ประกอบอาชีพสุจริต ตลอดจนการเห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ

สาระที่ 3 การออกแบบเทคโนโลยี เป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความสามารถของ มนุษย์ ในการแก้ปัญหาและสนองความต้องการของมนุษย์อย่างสร้างสรรค์ โดยนำความรู้มาใช้กับ กระบวนการเทคโนโลยี สร้างและใช้สิ่งของเครื่องใช้ วิธีเพิ่มประสิทธิภาพในการดำรงชีวิต

สาระที่ 4 เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นสาระที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศ การติดต่อสื่อสาร การค้นหาความรู้ การสืบค้น การใช้ข้อมูลสารสนเทศ การแก้ปัญหาหรือการสร้าง งาน คุณค่าและผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศ

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและการประกอบอาชีพ เป็นสาระที่เกี่ยวกับการนำ เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการทำงานเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ครอบครัวและการอาชีพ

2.10 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

สาระที่ 5 เทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

มาตรฐาน ง 5.1 ใช้เทคโนโลยีในการทำงาน การผลิต การออกแบบ การแก้ปัญหา การสร้างงาน การสร้างอาชีพสุจริตอย่างมีความเข้าใจ มีการวางแผนเชิงกลยุทธ์ และมีความคิดสร้างสรรค์

ตาราง 1 แสดงมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น สาระเทคโนโลยีเพื่อการทำงานและอาชีพ

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น		
ป.1-3	ป.4-6	ม.1-3
1. เข้าใจและใช้เทคโนโลยีได้เหมาะสมกับงาน	1. วางแผนเลือกใช้เทคโนโลยีได้เหมาะสมกับงาน	1. วางแผน เลือก และใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และเหมาะสมกับงาน

2.11 กระบวนการเรียนรู้

2.11.1 กลวิธีการจัดการเรียนรู้

2.11.1.1 การจัดองค์ความรู้ให้ครบองค์รวมของการพัฒนาตามศักยภาพผู้เรียน คือ ต้องมีความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม

2.11.1.2 การจัดการเรียนรู้ต้องกำหนดเป็นงาน (Task) โดยแต่ละงานต้องเป็นไปตามโครงสร้างการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีทั้ง 7 หัวข้อ

2.11.1.2.1 ความหมายของงาน

2.11.1.2.2 ความสำคัญและประโยชน์ของงาน

2.11.1.2.3 มีทฤษฎีสนับสนุนหลักการของงาน

2.11.1.2.4 วิธีการและขั้นตอนของงาน

2.11.1.2.5 กระบวนการทำงาน การจัดการเทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศและแนวทางในการประกอบอาชีพ

2.11.1.2.6 การนำเทคโนโลยี เทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการทำงาน การสร้างและการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือวิธีการใหม่ๆ

2.11.1.2.7 คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในการทำงาน และการประกอบอาชีพ

ผู้สอนสามารถสอนแต่ละงานครบหรือไม่ทั้ง 7 หัวข้อก็ได้ ขึ้นอยู่กับลักษณะงาน แต่ทั้งนี้จะต้องสอนครบทั้งมาตรฐานด้านความรู้ ด้านทักษะ กระบวนการ และด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

2.11.1.3 การจัดการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนสามารถนำความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม จากสาระภายในกลุ่มมาบูรณาการกันได้ หรือนำสาระจากกลุ่มวิชาอื่นมาบูรณาการกันได้ หรือนำสาระจากกลุ่มวิชาอื่นมาบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยีก็ได้

2.11.1.4 จัดการเรียนรู้ภายในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน โดยจัดในสถานปฏิบัติการ แหล่งสถานวิทยาการ สถานประกอบการ สถานประกอบอาชีพสุจริต ฯลฯ

2.11.1.5 จัดการเรียนรู้โดยกระตุ้นให้ ผู้เรียนกำหนดงานที่มีความหมายกับผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ ความสำคัญ คุณค่า ย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจในการปฏิบัติงาน

2.11.1.6 จัดการเรียนรู้โดยผู้สอนต้องคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจ ความพร้อมทางร่างกาย อุนิสัย สติปัญญาและประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

2.11.2. รูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.11.2.1 การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง มุ่งเน้นให้ผู้เรียนต้องลงมือปฏิบัติจริงๆ มีขั้นตอนอย่างน้อย 4 ขั้นตอน คือ

2.11.2.1.1 ขั้นศึกษาและวิเคราะห์

2.11.2.1.2 ขั้นวางแผน

2.11.2.1.3 ขั้นปฏิบัติ

2.11.2.1.4 ขั้นประเมินปรับปรุง

2.11.2.2 การเรียนรู้จากการศึกษาค้นคว้า เป็นการเรียนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่สนใจจากแหล่งความรู้ต่างๆ

2.11.2.3 การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย

2.11.2.3.1 ครูผู้สอนสร้างกิจกรรม โดยที่เน้นกิจกรรมนั้นอาจจะเชื่อมโยงกับสถานการณ์ของผู้เรียนหรือเป็นกิจกรรมใหม่ๆ หรือประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน

2.11.2.3.2 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมใน ข้อ 2.3.1 โดยการอภิปรายการศึกษากรณีตัวอย่างหรือการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

2.11.2.3.3 ผู้เรียนวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติกิจกรรมว่าเกิดจากสาเหตุใด

2.11.2.3.4 สรุปผลที่ได้จากข้อ 2.3.3 เพื่อนำสู่หลักการ แนวคิดของสิ่งที่ได้

2.11.2.3.5 นำหลักการแนวคิดจากข้อ 2.3.4 ไปใช้กับกิจกรรมใหม่ หรือ กิจกรรมอื่นๆ หรือสถานการณ์ใหม่ต่อไป

2.11.2.4 การเรียนรู้จากการทำงานกลุ่ม เป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้มีการเลือกใช้ กระบวนการกลุ่ม กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการสร้างค่านิยม กระบวนการสร้างความคิดรวบยอด กระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่น ฯลฯ ในการจัดการเรียนรู้ให้ประสบผลสำเร็จ

2.12 การวัดผลและประเมินผล

ผู้สอนต้องตระหนักว่าการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล เป็นกระบวนการเดียวกัน และจะต้องวางแผนไปพร้อมๆ กัน

แนวทางการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

1. ต้องวัดและประเมินผลทั้งความรู้และความคิด ความสามารถ ทักษะกระบวนการ เจตคติ จริยธรรม ค่านิยม รวมทั้งโอกาสในการเรียนรู้ของผู้เรียน
2. วิธีวัดและประเมินผลต้องสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้
3. ต้องเก็บข้อมูลที่ได้จากการวัดผลประเมินผลตามความจริง และต้องประเมินผลภายใต้ ข้อมูลที่ยังมีอยู่
4. ผลการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องนำไปสู่การแปลผลและข้อสรุปที่ สมเหตุสมผล
5. การวัดและประเมินต้องมีความเที่ยงตรงเป็นธรรม ทั้งในด้านของวิธีการวัด โอกาสของ การประเมิน

วัตถุประสงค์ของการวัดและประเมินผล

1. เพื่อวินิจฉัยความรู้ ความสามารถ ทักษะและกระบวนการ เจตคติ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมของผู้เรียน และส่งเสริมผู้เรียนให้พัฒนาความสามารถและทักษะได้เต็มศักยภาพ
2. เพื่อใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับให้กับผู้เรียนเองว่าบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้เพียงใด
3. เพื่อใช้ข้อมูลในการสรุปผลการเรียนรู้และเปรียบเทียบถึงระดับพัฒนาการของการ เรียนรู้

การวัดและประเมินผลจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อกระบวนการเรียนการสอน วิธีการ วัดผลและประเมินผลที่สามารถสะท้อนผลการเรียนรู้ที่แท้จริงของผู้เรียนและครอบคลุม กระบวนการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน จึงต้องวัดและประเมินผลจากสภาพจริง

2.13 การวัดและประเมินผลจากสภาพจริง

กิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนมีหลากหลาย เช่น กิจกรรมในชั้นเรียน กิจกรรมการปฏิบัติ กิจกรรมสำรวจภาคสนาม กิจกรรมสำรวจตรวจสอบ การทดลอง กิจกรรมศึกษาค้นคว้า กิจกรรมศึกษาปัญหาพิเศษหรือโครงการ ฯลฯ ในการทำกิจกรรมเหล่านี้ต้องคำนึงว่าผู้เรียนแต่ละคน มีศักยภาพแตกต่างกัน ผู้เรียนแต่ละคนจึงอาจทำงานชิ้นเดียวกันได้เสร็จในเวลาที่แตกต่างกัน และผลงานที่ได้ก็จะแตกต่างกันด้วย เมื่อผู้เรียนทำกิจกรรมเหล่านี้ ก็ต้องเป็นการรวบรวมผลงาน เช่น รายงานชิ้นงาน บันทึกลงและรวมถึงทักษะปฏิบัติต่างๆ เจตคติ ความรัก ความซาบซึ้ง กิจกรรมที่ผู้เรียนได้ทำผลงานเหล่านี้ ต้องทำการประเมินที่มีความเหมาะสม และแตกต่างกัน เพื่อช่วยให้สามารถประเมินความรู้ความสามารถ และความรู้สึกนึกคิดที่แท้จริงของผู้เรียนได้ การวัดผลและประเมินผลจากสภาพจริง จะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีการประเมินหลายๆ ด้าน หลากหลายวิธีในสถานการณ์ต่างๆ ที่สอดคล้องกับชีวิตจริง จะต้องประเมินอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ข้อมูลที่มากพอที่จะสะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียนได้

ลักษณะสำคัญของการวัดและประเมินผลจากสภาพจริง

1. การวัดและการประเมินผลจากสภาพจริง มีลักษณะสำคัญ คือ ใช้วิธีการประเมินกระบวนการคิดที่ซับซ้อน ความสามารถในการปฏิบัติงาน ศักยภาพของผู้เรียนในด้านของผู้ผลิต และกระบวนการที่ได้ผลผลิตมากกว่าที่จะประเมินว่า ผู้เรียนสามารถจดจำความรู้อะไรได้บ้าง
2. เป็นการประเมินความสามารถของผู้เรียน เพื่อวินิจฉัยผู้เรียนในส่วนของควรส่งเสริมและส่วนที่ควรแก้ไข ปรับปรุง เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพตามความสามารถ ความสนใจ และความต้องการของแต่ละบุคคล
3. เป็นการประเมินที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมประเมินผลงาน ของทั้งตนเองและเพื่อนร่วมห้อง เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียน
4. ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเรียนการสอน และการวางแผนการสอน ของผู้สอนว่าสามารถตอบสนองความสามารถ ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนได้หรือไม่
5. ประเมินความสามารถของผู้เรียนในการถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่ชีวิตจริงได้
6. ประเมินด้านต่างๆ ด้วยวิธีหลากหลาย ในสถานการณ์ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง
วิธีการและแหล่งข้อมูลที่ใช้
 1. สังเกตการแสดงออกเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม
 2. ชิ้นงาน ผลงาน รายงาน และกระบวนการ
 3. การสัมภาษณ์

4. บันทึกของผู้เรียน
5. การประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้เรียนและครู
6. การวัดและประเมินผลภาคปฏิบัติ
7. การวัดและประเมินผลด้านความสามารถ
8. แฟ้มผลงาน
9. การประเมินตนเอง
10. การประเมินโดยกลุ่มเพื่อน
11. การประเมินโดยกระบวนการกลุ่ม
12. การประเมินโดยใช้แบบทดสอบ ทั้งแบบอัตนัย และแบบปรนัย

2.14 การพัฒนาสื่อการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งนี้มีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท รวมทั้งเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ชุมชนและแหล่งอื่นๆ เน้นสื่อที่ผู้เรียนใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง และผู้สอนใช้เสริมความรู้ผู้เรียน ผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง หรือนำสื่อต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวและในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้ โดยใช้วิจารณญาณในการเลือกใช้สื่อ และแหล่งความรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียน ควรมีเนื้อหาสาระครอบคลุมตลอดช่วงชั้น สื่อสิ่งพิมพ์ควรจัดให้มีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ควรให้ผู้เรียนสามารถยืมได้จากศูนย์สื่อ หรือห้องสมุดของสถานศึกษา

ลักษณะของสื่อการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ควรมีความหลากหลาย ทั้งสื่อของจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่นๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างกว้างขวาง มีคุณค่าน่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งและต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อให้การใช้สื่อการเรียนรู้เป็นไปตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรดำเนินการและมีแนวทางในการพัฒนาสื่อ ดังนี้

1. จัดทำและจัดหาสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาประยุกต์ ใช้ให้เป็นสื่อการเรียนรู้

2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน และสำหรับเสริมความรู้ผู้สอน ในกรณีที่ผู้เรียนมีความพร้อมอาจแนะนำให้ค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต ถ้าเป็นอุปกรณ์ที่จำเป็น พัฒนาขึ้นใช้เอง ควรขอความร่วมมือกับผู้สอนฝ่ายอื่นๆ ให้ช่วยพัฒนาอุปกรณ์ หรืออาจให้ผู้เรียนมีส่วนช่วยกันสร้างอุปกรณ์ด้วย ทั้งนี้ควรเลือกใช้วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น ราคาไม่แพง และเกิดคุณค่าต่อการเรียนรู้อย่างแท้จริง
4. ศึกษาวิธีการเลือกและใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เหมาะสม หลากหลาย และสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
5. ศึกษาวิธีการวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเอง และที่เลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมินสื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่ นั้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการแก้ไขปรับปรุงหรือเปลี่ยนใช้สื่อประเภทอื่นแทน
6. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการศึกษา และในชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้า แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้และพัฒนาสื่อการเรียนรู้
7. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างท้องถิ่น ชุมชน และสังคมอื่น
8. จัดให้มีการกำกับติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อ และการใช้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะๆ

2.15 แหล่งเรียนรู้

ในการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ผู้เรียนผู้สอนสามารถศึกษาหาความรู้ หรือเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ ประสบความสำเร็จในงานอาชีพ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน
2. แหล่งวิทยากร ได้แก่ สถาบัน องค์กร หน่วยงาน ห้องสมุด ศูนย์วิชาการทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งให้บริการความรู้ในเรื่องต่างๆ
3. สถานประกอบการ สถานประกอบวิชาชีพอิสระ โรงงานอุตสาหกรรม หน่วยงานวิจัยในท้องถิ่น ซึ่งให้บริการความรู้ ฝึกอบรมเกี่ยวกับงานและวิชาชีพต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น
4. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ

5. สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น แผ่นพับ วารสาร หนังสืออ้างอิง หนังสือพิมพ์
6. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต CD-ROM, VCD, วีดีทัศน์, CAI ฯลฯ

3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

3.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สังัด อุทรานันท์ (2537) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับท้องถิ่นว่า หมายถึงการนำหลักสูตรแกนกลาง ทั้งเอกสารหลักสูตร เอกสารประกอบหลักสูตรที่พัฒนามาจาก ส่วนกลาง มาปรับและเพิ่ม หรือสร้างหลักสูตรย่อยขึ้นใหม่ ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 107) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรระดับท้องถิ่นว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานและบุคลากรในท้องถิ่นจัดให้ผู้เรียนตาม สภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น

กรมวิชาการ (2542) ได้ให้ความหมายหลักสูตรระดับท้องถิ่นคือ รายละเอียด เนื้อหา สารระ แแผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ที่จัดทำขึ้น เพื่อให้ สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ดังนั้นหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วน หนึ่งของหลักสูตรแกนกลาง หรือหลักสูตรแม่บท ส่วนการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การปรับ การทำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติม และจัดทำหลักสูตรเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา ปรับและ เสริมกิจกรรมการเรียนการสอน พัฒนาวิธีสอนให้หลากหลาย ทำสื่อการเรียนการสอนเพิ่มเติม และ จัดทำเป็นหลักสูตรแกนกลาง

นิคม ชมภูหลง (2545, หน้า 89) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การที่ท้องถิ่น ปรับรับ กิจกรรมการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมเสริม ปรับรายละเอียดของเนื้อหา พัฒนาสื่อการเรียน การสอนและการจัดทำรายละเอียดเนื้อหา วิชาขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพ และความต้องการของท้องถิ่น โดยสัมพันธ์กับหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท

อุดม เขยกังค์ (2545) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาท้องถิ่นไว้ว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็น หลักสูตรที่พัฒนาจากสภาพปัญหา และความต้องการ หรือวิถีชีวิตของผู้เรียน บางครั้งอาจพัฒนา จากหลักสูตรแกนกลางที่ปรับให้เข้ากับชีวิตจริงของผู้เรียน ตามท้องถิ่นต่างๆ หรือพัฒนาตาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่มีผลกระทบต่อผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่น จะสอดคล้องเหมาะสมกับ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้นๆ เน้นการเรียนรู้ชีวิตของตนเอง ปรับตนเองให้ทันกับ

ความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการ การใช้เทคโนโลยีและข่าวสารในการเรียนรู้ต่างๆ ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ตามสภาพจริงของตนเอง

สรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นคือ หลักสูตรที่จัดขึ้นจากมวลประสบการณ์ สภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนเพื่อปรับให้เข้ากับชีวิตจริงตามท้องถิ่นซึ่งอาจจัดทำโดยพัฒนาจากหลักสูตรแกนกลางมาปรับ เพิ่มหรือสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น

3.2 ความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เกิดมาจากความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมย่อมแตกต่างกันออกไป ซึ่งการจัดการศึกษา โดยใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศนั้น ย่อมมีข้อบกพร่องอยู่หลายประการ

ความจำเป็นที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้น เกิดจาก พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อการปฏิรูปการศึกษาไทยนั้น ได้มีการกำหนดในเรื่อง หลักสูตรการศึกษาไว้ในมาตราที่ 27 ได้กำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลาง สำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ขณะเดียวกันได้เปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถจัดทำสาระของหลักสูตรได้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และปัญหาของชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นของตน ได้อย่างปกติสุข และเหตุผลที่จำเป็นต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีดังนี้ คือ

1. การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ เปิดกว้างให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปรับปรุง พัฒนาให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
2. ประสบการณ์ในหลักสูตรระดับชาติ บางอย่างมีความจำเป็นมากกว่าหรือน้อยกว่าในระดับท้องถิ่น
3. ประสบการณ์ที่จำเป็นบางอย่างของท้องถิ่น ไม่มีในหลักสูตรระดับชาติ
4. ประสบการณ์บางอย่างเป็นความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งมีข้อมูลในเชิงวิชาการ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2536, หน้า 142) กล่าวถึงการจำเป็นของการมีหลักสูตรท้องถิ่นว่าเนื่องจากหลักสูตรแกนกลางได้รับการพัฒนาขึ้น เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือจัดการเรียนการสอนให้กับกลุ่มผู้เรียนทั่วทุกภูมิภาคในประเทศไทย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายสุดท้ายที่ต้องบรรลุคือการให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติหรือมีคุณลักษณะร่วมบางประการที่เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตามในสภาพความเป็นจริงของปัจจัยขั้นพื้นฐานทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจ ในประเทศไทยนั้นย่อมมีความหลากหลายที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ ด้วยความหลากหลายของปัจจัยพื้นฐาน

ดังกล่าวนี้ การจัดการเรียนการสอนให้กับกลุ่มผู้เรียนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีปัจจัยพื้นฐานแตกต่างกัน โดยใช้หลักแกนกลางเพียงอย่างเดียว จึงเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 109-110) ได้กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นว่า ถึงแม้จะมีหลักสูตรแกนกลางเป็นแม่บทแล้ว แต่ก็ยังต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ทั้งนี้มีเหตุผลและความจำเป็น ดังต่อไปนี้คือ

1. หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทได้กำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระและกิจกรรมที่กว้างขวาง เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่งเนื้อหา สาระ และประสบการณ์ที่เป็นหลักการทั่วไป ไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระความรู้ตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่งได้ทั้งหมด จึงต้องพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นมากที่สุด

2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อทรรคนะและการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้งในเมืองและชนบท จึงมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถ รับกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับภูมิลำเนาของท้องถิ่นของตนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถ นำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตน ครอบครัวและท้องถิ่น ตลอดจนการดำเนินอยู่ในท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข

3. การเรียนรู้ที่ดีควรจะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปยังที่ไกลตัวเพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูดซับได้รวดเร็วกว่า ดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นของตน แทนที่จะเรียนรู้เรื่องไกลตัวซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักตนเองไม่รู้จักชีวิต ไม่เข้าใจและไม่มีความรู้สึกที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบตัวตนเอง นอกจากนี้ การพัฒนา หลักสูตรระดับท้องถิ่นจะช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันรวมทั้งมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

4. ทรัพยากรท้องถิ่นโดยเฉพาะภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาชาวบ้านในชนบทของไทยมีอยู่มากมายและมีคุณค่า บ่งบอกถึงความเจริญมาเป็นเวลานาน หลักสูตรแม่บท หรือหลักสูตรแกนกลางไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งหลายมาใช้ในการการเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นด้าน อาชีพ ทัศนกรรม เกษตรกรรม ดนตรี การแสดง วรรณกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันรวมทั้งมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน และสามารถนำทรัพยากรท้องถิ่นประกอบอาชีพได้

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความจำเป็น ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกิดจากความแตกต่างของแต่ละท้องถิ่นซึ่งในหลักสูตรแกนกลางจะมีเป้าหมายให้ผู้เรียนมีคุณสมบัติหรือคุณลักษณะบางอย่างเหมือนกันแต่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการตามสภาพของท้องถิ่นได้ทั้งหมดจึงควรมีหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสังคมท้องถิ่นของตนและทำให้ผู้เรียนเกิดความรักความผูกพัน ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นตน สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขดังที่กล่าวไว้ในมาตรา 27 ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

3.3 การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ 3 ลักษณะ หรือ 3 ประการ ได้แก่

1. หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นโดยปรับเปลี่ยนบางส่วนของหลักสูตรแกนกลาง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกรณีนี้ เป็นการปรับองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดไว้อย่างกว้างๆ เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในสภาพท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรในกรณีดังกล่าว สามารถดำเนินการได้กับการเรียนการสอนได้ทั้งช่วงชั้นที่ 2 และช่วงชั้นที่ 3 ช่วงชั้นที่ 4

2. หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นเป็นส่วนย่อยเพื่อพัฒนาหลักสูตรแกนกลาง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นเป็นส่วนย่อยเพื่อใช้ส่งเสริมหลักสูตรแกนกลาง เป็นการพัฒนาหลักสูตรขึ้นใหม่โดยเฉพาะ สำหรับนำไปใช้การจัดการเรียนการสอนเสริมเนื้อหากลุ่มวิชาใดวิชาหนึ่งในหลักสูตรแกนกลาง หรืออาจจะนำไปใช้เสริมได้หลายกลุ่มวิชาไม่เจาะจงกลุ่มวิชาใดวิชาหนึ่งเท่านั้น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกรณีนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของครูผู้สอนในชุมชนท้องถิ่นหนึ่งๆ ที่จะดำเนินการพัฒนาหลักสูตรขึ้น

3. หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นใช้สำหรับท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นการพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้สำหรับการจัดการศึกษาประเภทอื่นๆนอกเหนือจากการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งการจัดหลักสูตรแกนกลางที่พัฒนาขึ้นโดยกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการเป็นแกนกลาง กำหนดให้สำหรับการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2536, หน้า 144) กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกรณีนี้ส่วนใหญ่จะมีการดำเนินงานอยู่มากในการจัดการศึกษาระดับอาชีวศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการและหลักสูตรวิชาสี่พระยะสั้นของกรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทยเป็นต้น หลักสูตรที่กล่าวนี้จะได้รับการพัฒนาเพื่อนำไปใช้กับชุมชนท้องถิ่นใดๆ ตามความต้องการและความสมัครใจของผู้เรียน ตลอดจนความสอดคล้องกับสภาพความจริง ซึ่งแตกต่างหลากหลายทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ และสภาพทางวัฒนธรรมสังคมของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

การพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังนี้

1. ศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และชั่วโมงกำหนดไว้ในคำอธิบายรายวิชาของหลักสูตรแม่บท
2. กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาที่จะเพิ่มหรือปรับ สำหรับนำมาใช้เรียนรู้หรือฝึกทักษะ โดยให้เป็นไปตามผลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์
3. นำรายละเอียดที่ได้ตามข้อ 2 ไปปรับเข้าในโครงสร้างของขอบข่ายของเนื้อหาของกลุ่มประสบการณ์ รายวิชาที่สอนแล้วนำไปจัดทำเป็นแผนการสอนต่อไป
4. พิจารณาปรับแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ ให้สอดคล้องกับเนื้อหาปรับเพิ่มเติมหรือลดนั้น
5. จัดทำคำอธิบายรายวิชาเพิ่มขึ้นใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นนั้นด้วยการจัดทำคำอธิบายรายวิชา หรือ ทำรายวิชาเพิ่มเติมจากที่มีปรากฏในหลักสูตร
6. ปรับปรุงหรือเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่นลักษณะนี้เป็นการปรับปรุงเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนต่างๆ ที่มีอยู่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา ของทุกกลุ่มประสบการณ์ หรือรายวิชาต่างๆ และสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น

สื่อการเรียนการสอนที่ท้องถิ่นสามารถพัฒนาเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน ประกอบด้วย

หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่กำหนดให้ใช้สำหรับการสอนรายวิชาใดรายวิชาหนึ่ง โดยเฉพาะ มีเนื้อหาตรงตามที่ระบุไว้ในรายวิชานั้นๆ อาจมีลักษณะเป็นกลุ่มหรือเป็นชุดก็ได้

แบบฝึกหัด หมายถึง สื่อที่ใช้สำหรับการให้ผู้เรียน ได้ฝึกปฏิบัติเพื่อช่วยเสริมให้เกิดทักษะและความแตกฉานในบทเรียนมากยิ่งขึ้น

หนังสือเสริมประสบการณ์ หมายถึง หนังสือเสริมการเรียนการสอนหลักสูตรมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องก็ได้ สำหรับให้ผู้เรียนศึกษาความรู้ด้วยตนเอง หนังสือเสริมประสบการณ์แยกเป็น 4 ประเภท คือ หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออุทิศ หนังสือส่งเสริมการอ่าน

คู่มือครู หมายถึง เอกสารแนะนำครูเกี่ยวกับ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

คู่มือการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารหรือหนังสือสำหรับครูและนักเรียนใช้ประกอบการเรียนการสอน ประกอบด้วยเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร

นอกจากนี้ยังมีสื่ออื่นๆที่ท้องถิ่นสามารถจะนำไปใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อีก เช่น สื่อที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยการปรับปรุงและเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนนั้น มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. วิเคราะห์หลักสูตร โดยวิเคราะห์จุดประสงค์ คำอธิบายรายวิชาและคาบเวลาเรียนว่า รายวิชาที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรนั้นมีลักษณะอย่างไร มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้เกิดทักษะและเจตคติอย่างไร มีขอบข่ายเนื้อหาเพียงใดและมีคาบเวลาเรียนเท่าไร เพื่อจะได้กำหนดสื่อการเรียนการสอนที่จะใช้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

2. สืบหาสื่อเอกสารหรือหนังสือที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชาจากแหล่งต่างๆ เช่น ร้านจำหน่ายหนังสือ ห้องสมุด ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ความเหมาะสมและความสอดคล้องกับหลักสูตร

3. วิเคราะห์สื่อเอกสารหรือหนังสือที่สืบหาได้เพื่อพิจารณาว่าจะสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้หรือไม่ โดยมีหลักเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

3.1 สอดคล้องกับจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชา

3.2 เนื้อหาถูกต้องตามหลักวิชาไม่ลำเอียง เหมาะสมกับเวลาเรียนและมีความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น

3.3 เรียงลำดับเนื้อหาดีไม่สับสน อธิบายชัดเจน ได้ตัวอย่างประกอบช่วยความเข้าใจได้ดี และใช้ภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ ฯลฯ เพื่อช่วยความเข้าใจอย่างเหมาะสม

3.4 ใช้ภาษาถูกต้องเหมาะสมตามหลักภาษา กะทัดรัด ไม่เยิ่นเย้อ หรือวกวน และใช้ศัพท์หรือประโยคเหมาะสมกับระดับชั้น

3.5 มีคำถามหรือกิจกรรมเสนอแนะที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์วิจารณ์ ฝึกปฏิบัติและส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

4. จัดทำสื่อการเรียนการสอนใหม่ เป็นการพัฒนาหลักสูตร โดยจัดทำหนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัด หรือเอกสารประกอบการเรียนการสอนอื่นๆขึ้น ให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาและสภาพท้องถิ่นจะพัฒนาขึ้นมาใหม่จะใช้กับคำอธิบายรายวิชาที่มีอยู่แล้วหรือที่เพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ก็ได้

สรุปได้ว่ากระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสามารถทำได้โดยพัฒนาขึ้นโดยการปรับเปลี่ยนหลักสูตรแกนกลางที่กำหนดไว้กว้างๆเพื่อให้เหมาะสมกับการนำไปใช้ในท้องถิ่นนั้น หรือพัฒนาขึ้นเป็นส่วนย่อยเพื่อส่งเสริมหลักสูตรแกนกลาง พัฒนาขึ้นใหม่โดยเฉพาะนำไป

สอดคล้องในรายวิชาใดวิชาหนึ่งหรือหลายกลุ่มวิชาก็ได้ หรือพัฒนาขึ้นสำหรับใช้สำหรับท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งในการพัฒนาสามารถจัดทำได้ตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ธวัช ปุณโณทก (2531, หน้า 145) กล่าวว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมา ทั้งทางตรงคือได้รับประสบการณ์ด้วยตนเองและทางอ้อม ซึ่งเรียนจากผู้ใหญ่ หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมา

อังกูล สมคะเนย์ (2535) ได้สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง มวลความรู้มวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมต่อกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนา ให้สอดคล้องกับกาลสมัยเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่จะใช้แก้ปัญหา จัดการ ปรับตัวและมีการถ่ายทอดถึงคนรุ่นใหม่

ประเวศ วะสี (2536) กล่าวว่า ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะการเชื่อมโยงกันไปหมด ในทุกสาขาวิทยาการไม่แยกเป็นวิชาๆแบบที่กำลังเรียนในปัจจุบัน วิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษาวัฒนธรรมจะผสมกลมกลืนกันเชื่อมโยงกันไปหมด

สามารถ จันทร์สุริย์ (2536, หน้า 146) ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดเอง และนำมาใช้แก้ปัญหาเป็นสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งในทางกว้าง และทางลึก ที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น ได้อย่างเหมาะสม เป็นสิ่งที่เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิทยาการ

นันทสาร สีสลับ (อ้างใน นิคม ชมภูหลง, 2545, หน้า 9) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้แก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึก ที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นมวลความรู้มวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น

ซึ่งเป็นความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม

4.2 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สุเมธ ตันติเวชกุล (2536) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ของคนในแต่ละท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ในท้องถิ่นและในประเทศเป็นอย่างยิ่งดังที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้มีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า ประชาชน : คือผู้รู้ “ประชาชนนั้นแหละเขามีความรู้เขาทำงานมาหลายชั่วคนแล้วเขากันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรทำกิจกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรเก็บรักษาไว้ แต่ที่เสียไปก็เพราะพวกไม่รู้เรื่องไม่ได้ทำมานานแล้วเลยทำให้ลืมว่าชีวิตมันเป็นไปได้ โดยการทำกิจกรรมที่ถูกต้อง...”

พระราชดำรัสที่ได้ัญญะมาข้างต้นนี้ สะท้อนทัศนะหนึ่งของความรู้และความเข้าใจที่หยั่งลึก ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเสด็จจากพระราชวังสุภูมิบ้าน เพื่อเข้าไปค้นประสบการณ์ภูมิปัญญาและความตระหนักรู้ตามธรรมชาติของประชาชนที่เกิดขึ้น เพื่อร่วมกันค้นหาวิธีการต่างๆ แล้วกำหนดโครงการพัฒนาขึ้นในชนบทเป็นจำนวนมากให้บทเรียนที่น่าศึกษา จำนวนนับไม่ถ้วนบนหนทางที่นำไปสู่การเปิดโอกาสให้ทุกคนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มขีดความสามารถและทรงตระหนักดีว่า ทรัพยากรมนุษย์มีค่าที่มีอาจวัดได้เป็นรากฐานที่มั่นคงและแท้จริงของการพัฒนาบ้านเมืองและควรเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาประเทศด้วย

ประเวศ วะสี (2536) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานของวัฒนธรรม กล่าวคือ ชนใดที่ดำรงความเป็นกลุ่มหรือชนชาติหรือประเทศมาเป็นเวลานานต้องมีภูมิปัญญาของกลุ่ม หรือของชนชาติหรือของประเทศ รวมเรียกกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถูกสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคมและในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความจำเพาะกับท้องถิ่นเนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถูกสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคมและท้องถิ่นหนึ่งๆ จึงมีความสอดคล้องกันท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก หากนำไปใช้กับท้องถิ่นที่แตกต่างกันอาจไม่ได้หรือได้ไม่ดี
2. มีความเชื่อมโยง หรือบูรณาการระหว่างชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทางกาย ใจ สังคม และธรรมชาติมาเชื่อมโยง โดยสร้างสัมพันธ์ที่ถูกต้อง
3. ให้คนเคารพธรรมชาติของสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะเชื่อว่าถ้าคนเคารพสิ่งใดจะไม่ทำลายสิ่งนั้น

สามารถ จันทรสุรย์ (2541) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันเป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย เป็นลักษณะความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง ทำให้สังคมชาวบ้านเป็นปึกแผ่นมั่นคง ไม่แตกสลาย การเข้าใจถึงภูมิปัญญาชาวบ้านจะทำให้เข้าใจถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน จะทำให้เข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านและเข้าใจภาพรวมวัฒนธรรมของชาติได้

จากความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นชีวิตและประสบการณ์ที่ชาวบ้านสั่งสมสืบต่อกันมาจากอดีตสู่ปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง และมีความเชื่อมโยงทุกสิ่งที่เกิดขึ้นเข้าด้วยกัน ทั้งชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ชุมชน และประเทศ ใช้แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและประสบผลสำเร็จมาแล้วในอดีต ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญในส่วนที่จะสร้างความสำเร็จ อยู่ดีกินดีให้กับคนในท้องถิ่น

4.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีนักการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ได้กล่าวถึงประเภท กลุ่มหรือลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกันดังนี้

จากการสรุปผลการสัมมนาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน : มิติจรสแสงการจัดการเรียนการสอนระดับประถมศึกษา ของนิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา สาขานิเทศการศึกษาและพัฒนาหลักสูตร รุ่นที่ 28 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อังกุล สมคะเนย์, 2535 อ้างอิงใน นิคม ชมภูหลง, 2545, หน้า 18-27) ได้แบ่งภูมิปัญญาชาวบ้านออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ด้านคติ ความเชื่อและหลักการปฏิบัติ

ด้านคติ ความเชื่อและหลักการปฏิบัติ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา คติความเชื่อ หมายถึง สิ่งต้องห้าม หรือห้ามไม่ให้กระทำ เพราะเป็นสิ่งไม่เหมาะสม ไม่ดี ไม่ควรทำ ถ้าทำไปจะเป็นบาป เป็นคนชั่ว ซึ่งถือว่าเป็นข้อห้าม เช่น เวลานอนไม่หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก เพราะเชื่อว่าคนที่ตายแล้วเท่านั้นจึงจะหันไปทางทิศตะวันตก คนกำลังตั้งครุฑห้ามนั่งขวางบันไดจะคลอตุลุกยาก เป็นต้น คติความเชื่อและหลักการปฏิบัติที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของแต่ละท้องถิ่น ป่อเกิดแห่งความเชื่อต่างๆของคนในชุมชนเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเป็นอยู่ของชุมชนในอดีต พัฒนาการของชุมชนแต่ละแห่งและแต่ละบุคคล ความเชื่อแบบดั้งเดิมนั้นเกิดขึ้นสืบทอดและมีการพัฒนามานานอันเป็นผลจากการพึ่งพาธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นความเชื่อให้คุณค่ากับธรรมชาติและทำให้ความเคารพบรรพบุรุษในสิ่งที่บรรพบุรุษสั่ง

สมและถ่ายทอดไว้ให้ ดังจะเห็นได้ในชุมชนชนบทไทยในทุกภูมิภาคของประเทศไทย จะมีคติความคิด ความเชื่อและหลักการปฏิบัติที่มาจากพื้นฐานที่คล้ายกัน เช่น ชุมชนที่อยู่บนภูเขาจะบูชาผีป่า เทพารักษ์ ชุมชนที่อยู่ในที่ราบจะบูชาพระภูมิเจ้าที่เป็นการให้ความเคารพพระแม่โพสพ พระคุณของข้าว พระแม่ธรณี หรือพระคุณของแผ่นดิน ชุมชนที่อยู่ตามแม่น้ำจะมีความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านาง บูชาพระแม่คงคาคือพระคุณของน้ำ จะเห็นว่าถ้าเรามีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งใด จะไม่ทำลายสิ่งนั้น ฉะนั้นคนในอดีตจึงไม่ทำลายธรรมชาติและทำลายสิ่งแวดล้อม

บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในกลุ่มนี้ที่นับว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่เชื่อมโยงกิจกรรมปัญญาด้านความคิด ความเชื่อ นำมาสู่การพัฒนาชีวิตและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น

พระครูพิพัฒนประชนาค หรือหลวงพ่อนาน สุทธิสาลี วัดสามัคคีท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ผลงานคือ เป็นพระสงฆ์นักพัฒนา ผู้นำความคิดด้านธุรกิจชุมชน การประยุกต์ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้มีบทบาทรับใช้ชีวิตและชุมชนใช้กิจกรรมธุรกิจชุมชน เช่น จัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้าน กองทุนสวัสดิการเพื่อการปลูกฝังฝึกอบรมคุณธรรมความเสียสละ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์และอดทน

พ่ออาจารย์บัวศรี ศรีสูง บ้านดงเค็ง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลงานคือ เป็นผู้นำทางความเชื่อ ศาสนาและพิธีกรรมของชาวบ้านจากความเชื่อ ศรัทธา ดังกล่าวทำให้เกิดธุรกิจชุมชน ธนาคารโคกระบือ ธนาคารข้าว กลุ่มทอผ้า กลุ่มอาปนกิจและการพัฒนาแหล่งน้ำ

กลุ่มที่ 2 ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชุมชนต่อการดำเนินชีวิต

ศิลปะ หมายถึง สิ่ง que แสดงถึงวัฒนธรรมของชาติหนึ่งๆ ในลักษณะของการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วรรณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม

ศิลปกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลงานสำเร็จของชาวบ้านที่มีคุณค่าทางศิลปะพอสมควร บ่งบอกถึงความเฉลียวฉลาดของคนกลุ่มหนึ่งหรือชาวบ้านที่สามารถแก้ปัญหาธรรมดาให้ดูดี มีลักษณะสมบูรณ์ สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ สามารถจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. งานถัก สาน ทอ เช่น การสานสวิง การทอผ้าไหมของชาวอีสาน การถักเสื่อด้วยไหมพรม ฯลฯ

2. งานจักสาน เช่น การจักสานไซตักปลา การสานตะกร้า สุ่ม ไซของจังหวัดนครสวรรค์

3. เครื่องปั้นดินเผา เช่น การปั้นพระพุทธรูปจำลอง การปั้นโถงมังกรของจังหวัดราชบุรี
 4. งานแกะสลัก เช่น การแกะสลักหินอ่อน การแกะสลักไม้เป็นรูปต่างๆ
 5. งานโลหะ เช่น การตีเหล็ก ทำมีด เคียว จอบ เสียม การหล่อแบบพิมพ์ต่างๆ
 6. งานก่อสร้าง เช่น การสร้างบ้านเรือน วัด โบสถ์ วิหาร อาคารสาธารณะ
 7. งานภาพเขียน เช่น ภาพเขียนผนังโบสถ์ กำแพงวัด โบราณสถานต่างๆ
- กลุ่มที่ 3 ด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น

การประกอบอาชีพในท้องถิ่น หมายถึง การทำมาหากินของคนในท้องถิ่นเพื่อการดำรงชีวิตประจำวันในอดีตวิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย อาศัยธรรมชาติ มีการประกอบอาชีพหลักคือ การเพาะปลูก ทำไร่ ทำนา ทำสวนและเลี้ยงสัตว์ จะกระทำให้มีไว้กินอย่างเพียงพอในครอบครัว ปลูกพืชสมุนไพรไว้รักษายามเจ็บป่วย มีการประกอบอาชีพเสริม เช่น การจักสาน การถัก การทอ เพื่อประโยชน์ในครัวเรือน ชีวิตความเป็นอยู่จึงเรียบง่าย มีความสุขอยู่กับธรรมชาติ มีศาสนาพุทธสอนให้คนรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนเองมีพอดีในสิ่งที่ตนได้ให้รู้จักสันโดษ ต่อมาวิถีชีวิตของคนไทยได้เปลี่ยนไปตามกระแสเปลี่ยนแปลงของสังคม กล่าวคือสังคมไทยได้เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ประกอบอาชีพเพื่อป้อนโรงงาน มีการทำลายธรรมชาติ ตัดไม้ทำลายป่า ใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ยาฆ่าแมลง ใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีขนาดใหญ่ คนที่เป็นเจ้าของพื้นที่เดิมขายที่ดินให้กับนายทุน ละทิ้งบ้านเกิดเดินทางเข้ามาสู่โรงงานในเมืองหลวงหรือเมืองอุตสาหกรรมเพื่อขายแรงงานแลกกับเงินตราเพื่อนำมาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภค และอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ ไม่มีคนดูแลธรรมชาติ ความสมดุลของธรรมชาติถูกทำลายไปและกลายเป็นยุคข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นอยู่ในปัจจุบัน คนที่มีข้อมูลข่าวสารมากจะเป็นผู้ที่มีโอกาสปรับตัวอยู่ในสังคมได้ดี แต่คนส่วนใหญ่ของประเทศไทยเป็นชาวชนบทไม่สามารถปรับตัวทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมได้จึงเกิดความล้มเหลวทางเศรษฐกิจ ความล้มเหลวทางสังคม และวัฒนธรรมก็จะตามมาด้วย

กลุ่มที่ 4 ด้านแนวคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีพื้นบ้าน

แนวคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีพื้นบ้าน ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในชนบทได้เปลี่ยนแปลงตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม การทำเกษตรแบบดั้งเดิม ไม่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขเพราะขาดเงินซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย จึงได้มีการนำแนวความรู้ ความคิด แนวปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำมาใช้เพิ่มผลผลิต หรือในการประกอบ

กิจกรรมในชีวิตประจำวันของครอบครัว หรือชุมชน เพื่อพัฒนาครอบครัว ชุมชนและสังคมให้อยู่ได้อย่างมีความสุขและเหมาะสมกับกาลสมัย ดังมีผู้มีภูมิปัญญาได้สร้างสรรค์ เช่น

1. การสร้างครกกระเดื่องหรือครกมอญ โดยใช้แรงหมุนจากมอเตอร์แทนแรงคนในการผลิตข้าวซ้อมมือไว้รับประทานในครอบครัว จำหน่ายที่ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น
2. การผลิตเครื่องนวดข้าว 101 แบบประหยัด ใช้เท้าเหยียบหรือใช้มอเตอร์ไฟฟ้าด้วยราคาเพียง 2,000 บาท ช่วยทุ่นแรงทุ่นเวลาได้มาก เครื่องนวดข้าวนี้คิดโดยอาจารย์วณิช ไสระศรี วิทยาลัยเทคนิคร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด
3. การสร้างถังเก็บน้ำไว้ในที่สูงแล้วปล่อยให้ประชาชนใช้ในการอุปโภค บริโภค ดังจะเห็นได้ในหมู่บ้านชนบททั่วไป

จากการแบ่งกลุ่ม ประเภทและลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หน่วยงานและนักการศึกษาได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งได้ตามลักษณะที่คนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติต่อกันมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน แบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านคติ ความเชื่อ และหลักการปฏิบัติจะมีการประพฤติและปฏิบัติตามแต่ละคน แต่ละชุมชน เช่น ด้านความเชื่อของชาวนาก่อนลงทำนาจะต้องเลี้ยงผีตาแฮก หรือผีไร่ผีนาเพราะเชื่อว่าถ้าผีไร่ผีนาได้รับของที่เจ้าของนำมาให้จะทำให้การทำนาในปีนั้นได้ข้าวดีมีผลผลิตสูงเจ้าของนาทุกแปลงจะต้องทำเป็นต้น

ลักษณะที่ 2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความรู้สึกรู้จักคิดในการสร้างสรรค์ แบบแผนของการดำเนินชีวิตเป็นภูมิปัญญาที่ปรากฏออกมาในด้าน การวาดภาพ ศิลปวัฒนธรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม การแสดง การละเล่นพื้นบ้าน เช่น หมอลำกลอนของชาวขอนแก่น การแสดงผีตาโชนของจังหวัดเลย จิตรกรรมฝาผนังที่ผาแต้ม ที่จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

ลักษณะที่ 3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการปฏิบัติของคนในการประกอบอาชีพเป็นภูมิปัญญาที่ออกมาในรูปแบบการทำมาหากินของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการผสมผสานความรู้ แนวคิดที่เกิดจากการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมกับแบบใหม่เข้าด้วยกันอย่างผสมผสานกลมกลืนและใช้เป็นแนวทางประกอบอาชีพหลัก เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

ลักษณะที่ 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการนำแนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของคน

ในชุมชน เช่น การใช้รถไถนาแทนแรงงานควาย การทำระบบน้ำหยดเพื่อให้พืชได้รับน้ำตลอดเวลา และประหยัดค่าแรงงานในการรดน้ำพืชผักผลไม้ เป็นต้น

รัตนะ บัวสนธ์ (2539) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นตามระบบความสัมพันธ์ได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับงาน
3. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับการทำมาหากิน

กรมวิชาการ (อ้างอิงใน นิคม ชมภูหลง, 2545, หน้า 18-27) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ด้านคติ ความเชื่อและหลักการปฏิบัติ ที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา
2. ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา
3. การประกอบอาชีพในท้องถิ่น ที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง และได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย
4. แนวคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีพื้นบ้าน ที่ชาวบ้านนำมาดัดแปลงใช้ในชุมชนอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่

จากคำกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำงานและการดำรงชีวิต
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับเทคโนโลยี

4.4 วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2536) กล่าวว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นพื้นฐานและมรดกวัฒนธรรม ซึ่งสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคมและในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่จากช่างฝีมือในหมู่บ้านสู่ลูกหลานและเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันและสืบต่อมาอย่างไม่ขาดสาย

สามารถ จันทร์สุรย์ และประทีป อินแสง (2541, หน้า 66-75) ได้กล่าวถึง วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะออกมาในรูปแบบของความบันเทิงที่

สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหาหรือคำร้อง เช่น ในคำร้องของลิเก ลำตัดของภาคกลาง โนราหนังตะลุงของภาคใต้ หนังสือพิมพ์ (หนังสืออีสาน) กลอนลำ คำผญา คำสอของชาวอีสาน คำขอของภาคเหนือ เป็นต้น คำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่น คติธรรมคำสอนของศาสนา การเมืองการปกครอง การประกอบอาชีพ การรักษาโรคพื้นบ้าน รวมทั้งการปฏิบัติตามจารีตประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประการเพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอดและถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรง ทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อในผีสารต่างๆ รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษ เป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาได้สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จำแนกได้ดังนี้

การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก

เด็กโดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นสั้นสิ่งที่ใกล้ตัวซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น วิธีการเหล่านี้เป็นการเสริมสร้างนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งที่ควรทำ

การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่

ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มาพอสมควรและเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจึงทำได้หลายแบบ เช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าผ่านพิธีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมทางขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ ดังเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขั้นตอนมีคำสอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้งรวมทั้งการประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอด

ในปัจจุบันในยุคที่มีการสื่อสาร การคมนาคม เทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้า ทันสมัยและรวดเร็ว จึงมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางสื่อสารมวลชนทุกสาขา ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอื่นๆจนทำให้เกิดการเลือกรับหรือไม่รับการถ่ายทอดด้วยรูปแบบที่หลากหลายนี้จะทำให้เกิดความสะดอกต่อผู้บริโภคมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 43-44) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาไว้ดังนี้

ภูมิปัญญากับการศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์ได้สะสมสืบสานมรดกทางภูมิปัญญามาอย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการศึกษา โดยการถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปยัง

คนอีกรุ่นหนึ่ง ทำให้สามารถอยู่รอดและสร้างสรรค์ความเจริญต่างๆบนพื้นฐานของภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมาได้จนถึงปัจจุบัน วิวัฒนาการภูมิปัญญากับการศึกษาไทยก็ตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน การจัดการศึกษาของไทยในระยะเริ่มแรกจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ยุคต้น ได้ให้ความสนใจในเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยมาอย่างต่อเนื่อง บ้าน วัด และวัง จึงมีบทบาทในการจัดการศึกษาของปวงประชามาตามลำดับ ผู้ทรงภูมิปัญญา เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น ฯลฯ ได้มีบทบาทในฐานะครูภูมิปัญญาไทย ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง และได้รับการยอมรับจากสังคมและชุมชนอย่างสูงในฐานะปราชญ์บุคคลที่เรียกกันทั่วไปว่า ครู ซึ่งหมายถึงผู้ปฏิบัติภารกิจหนักกว่าบุคคลธรรมดาเพราะมีความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวมมากกว่า โดยเฉพาะในด้านเป็นผู้นำทางวิถีคิดและวิถีเรียนรู้ของชุมชนและสังคม

จากวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักการศึกษากล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับความสนใจ ความต้องการและวัยของผู้รับการถ่ายทอด และประเภทของภูมิปัญญาที่จะนำมาถ่ายทอด อาจถ่ายทอดโดยเป็นลายลักษณ์อักษรหรือให้ลงมือปฏิบัติ

4.5 บทบาทของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักวิชาการและนักการศึกษา ได้กล่าวถึง บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้หลายท่าน ดังเช่น เบญจมาพร กาศมณี (2536) กล่าวว่าโรงเรียนประถมศึกษา มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยเชื่อมความรู้หรือภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นกับความรู้ที่มีอยู่นอกสังคมหมู่บ้าน ซึ่งถูกกำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางโดยมีครูเป็นผู้ประสานนำภูมิปัญญาเข้ามาในระบบการศึกษาในโรงเรียน จัดให้มีการถ่ายทอดแก่ผู้เรียนให้นักเรียนได้ซึมซับเรียนรู้สิ่งที่ดีมีคุณค่าในหมู่บ้านของตนจะได้นำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันผสมผสานกับความรู้จากภายนอกเพื่อนำไปบูรณาการใช้เมื่อเติบโตขึ้น โดยหวังว่าเด็กที่ผ่านชีวิตในโรงเรียนจะได้นำความรู้ประสบการณ์ไปสร้างและพัฒนาท้องถิ่นชุมชนสืบต่อไป

กิตติพิศ ศิริสูตร (2537) กล่าวว่า ครูผู้สอนในระดับประถมศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพราะสามารถพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียนหรือหลักสูตรรายวิชาได้ทันที ซึ่งบทบาทของครูสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนสามารถรับหรือเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นได้

2. ด้านเนื้อหาของหลักสูตร ครูผู้สอนสามารถปรับหรือเพิ่มรายละเอียดของเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นได้
3. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ครูผู้สอนสามารถพัฒนาการเรียนการสอนให้หลากหลายตามความต้องการของผู้เรียน
4. ด้านสื่อการสอน ครูผู้สอนสามารถนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งด้านบุคคลที่เรียกว่าปราชญ์ชาวบ้าน วัสดุ สถานประกอบการ หรือกิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน
5. การรวบรวมข้อมูลชุมชน ครูจำเป็นต้องมีข้อมูลชุมชนเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ ในการจัดการศึกษาให้ตรงกับความต้องการของท้องถิ่นต่อไป
6. การให้คำปรึกษาแก่บุคคล เพื่อพัฒนาหลักสูตรและจัดการศึกษาของชุมชน
7. ร่างและจัดทำหลักสูตรระดับท้องถิ่นร่วมกับโรงเรียน กลุ่มโรงเรียนและเขตการศึกษาตามคำร้องขอของหน่วยงาน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า โรงเรียนมีบทบาทสำคัญที่จะเชื่อมโยงความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นเข้ามาในระบบการศึกษาในโรงเรียนโดยมีครูเป็นผู้ประสานนำภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งอาจเป็นด้านบุคคลหรือกิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมาจัดให้กับผู้เรียน เพื่อนำไปพัฒนาท้องถิ่น ชุมชนต่อไป

5. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนได้มีหน่วยงานและนักการศึกษาได้เสนอแนวทางไว้ดังนี้

อังกุล สมคะเนย์ (2535) กล่าวว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียนประถมเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น จะต้องมีการวางแผนดำเนินงานไว้อย่างเหมาะสมจัดให้มีการสำรวจข้อมูลสภาพของภูมิปัญญาและความต้องการของท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมของโรงเรียนกับภูมิปัญญาชาวบ้านให้สอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อกัน

รัตนะ บัณฑิต (2539) กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารโรงเรียนเป็นบุคคลที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อหาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชนมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน

นิคม ชมพูนุท (2544) กล่าวไว้ว่า โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยมีจุดประสงค์ให้นักเรียนเข้าใจเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิด

ความรักความภูมิใจและรู้จักท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น เกิดความผูกพันกับท้องถิ่นและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เอื้อต่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติที่เหมาะสมที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์หลักสูตรแม่บทภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะทำให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีเป้าหมาย สอดคล้องกับหลักการ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแม่บทและสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ตรงกับความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น โดยนำบุคคลในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม มีการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรมากขึ้น

2. การจัดทำเพิ่มข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งกระบวนการในการดำเนินงาน คือ

2.1 การรวบรวมข้อมูลท้องถิ่นโดยการสอบถาม สัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น หรือผู้นำชุมชน กรรมการโรงเรียนและผู้ปกครอง

2.2 การเสาะหาผู้รู้ในท้องถิ่นโดยครูเข้าเยี่ยมผู้ปกครอง สอบถามนักเรียน สอบถามผู้นำชุมชน หรือจากคำบอกเล่าต่อกันมาของผู้รู้

2.3 การติดต่อประสานงานทำได้โดยครูติดต่อกับผู้รู้โดยตรง หรือจะใช้การติดต่อแบบไม่เป็นทางการก่อนแล้วจึงทำหนังสือเชิญเข้าร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

2.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรหรือนำกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดกิจกรรมก็ได้

แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานและพื้นฐานอาชีพในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีวิธีการดังนี้

1. โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรมเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน โดยคัดเลือกเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น

2. โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญา ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือช่างฝีมือเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

3. การนำสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนออกไปสำรวจข้อมูลแล้วนำมาจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนนำความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชา และการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

4. การจัดกิจกรรมเพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากระบวนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานและพื้นฐานอาชีพได้ดังนี้

4.1 การพัฒนาหลักสูตรร่วมกับผู้รู้กับท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน

- 4.2 การให้นักเรียนไปฝึกงานที่บ้านของผู้รู้หรือสถานประกอบการในท้องถิ่น
- 4.3 การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมสอนในงาน
- 4.4 การนำสิ่งที่เป็นความรู้เฉพาะเรื่องมาสอดแทรกในเนื้อหาวิชาที่สอนแล้วจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและวิธีการวัดและประเมินผล ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้
- 4.5 ครูและนักเรียน สัมภาษณ์ข้อมูลในท้องถิ่นแล้วนำมากำหนดจัดกิจกรรมการเรียนรู้อาร่วมกันในโรงเรียน
- 4.6 การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจัดขึ้นเพื่ออนุรักษ์มรดก วัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อให้นักเรียนได้ศึกษา ครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดทำแล้วครูจัดกระบวนการเรียนรู้จากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เป็นองค์ความรู้ของท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่

จากแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตร สามารถพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นและสอดคล้องกับพัฒนาการ ความสนใจ ของผู้เรียนได้โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ โดยครูอาจเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วม จัดทำหลักสูตร การนำนักเรียนไปศึกษาในแหล่งความรู้ของชุมชน ศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาสอดแทรกในสาระการเรียนรู้ ซึ่งสามารถกำหนดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้หรือใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้

6. ข้าวเกรียบและชนิดของข้าวเกรียบทั่วไป

ข้าวเกรียบ เป็นชื่อของกินเล่นที่ทำด้วยแป้งข้าวเจ้าหรือแป้งข้าวเหนียว มีหลายชนิด เช่น ข้าวเกรียบงา **ข้าวเกรียบว่าว** ต่อมามีการทำข้าวเกรียบด้วยแป้งมันสำปะหลัง ซึ่งเรียกกันว่า แป้งสังคโปร์ จึงเรียกว่าข้าวเกรียบสังคโปร์ ข้าวเกรียบสังคโปร์ มีการแต่งกลิ่นรสให้แปลกออกไปด้วยการใส่กุ้งสด จึงเรียกว่า ข้าวเกรียบกุ้ง ข้าวเกรียบที่ได้กล่าวชื่อมาแล้วนี้ เป็นของกินที่ทำด้วยแป้งละเอียดลงบนผ้าที่ขึงไว้ปากหม้อน้ำเดือดให้เป็นแผ่นบาง หรือปั้นเป็นท่อนึ่งพอสุก แล้วนำมาหั่นเป็นแผ่นบาง ผึ่งแดดให้แห้ง แล้วนำมาบั้งหรือทอดให้พองกรอบ นอกจากนี้ยังมีข้าวเกรียบที่ไม่ใช้วิธีบั้งหรือทอดให้กรอบอีก คือ ข้าวเกรียบปากหม้อ และข้าวเกรียบอ่อน ซึ่งใช้วิธีละเอียดลงบนผ้าที่ขึงไว้ปากหม้อน้ำเดือดให้เป็นแผ่นบาง หยอดใส่ลงแล้วม้วนแป้งนั้นห่อใส่ ลักษณะข้าวเกรียบทุกชนิดเป็นแผ่นบาง ข้าวเกรียบจึงน่าจะแปลว่าข้าวที่ทำเป็นแผ่นบางๆ

7. ลักษณะของข้าวเกรียบว่าว

ข้าวเกรียบว่าว เป็นข้าวเกรียบชนิดหนึ่งที่ทำมาจากแป้งข้าวเหนียว นำไปบดใส่กับน้ำตาล แล้วนำมาปั้นขนาดเท่าๆกัน แล้วมาทำให้เป็นแผ่นบางๆ นำไปตากไม่ต้องให้แห้งจนเกินไป เวลาจะรับประทานจะต้องนำไปปิ้งหรือย่าง มีกลิ่นหอมรสชาติออกหวาน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ข้าวเกรียบว่าวเป็นข้าวเกรียบชนิดหนึ่งที่ทำมาจากแป้งข้าวเจ้า หรือแป้งข้าวเหนียว บางครั้งมีชื่อเรียกตามส่วนที่ผสมลงในข้าวเกรียบ เวลารับประทานต้องนำไปปิ้งหรือทอดให้กรอบพอง

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่นักวิชาการได้ศึกษาไว้ในแต่ละลักษณะ ดังนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ

แสง แถงศรี (2537) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ แผนงานเกษตรของครูผู้สอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 พบว่า ปัญหาการจัดการเรียนการสอนกลุ่มการงานพื้นฐานและอาชีพ ครูส่วนใหญ่เห็นว่าเนื้อหาไม่เหมาะสมกับเวลา ไม่ละเอียด ยากต่อการนำไปใช้สอน ครูผู้สอนขาดความรู้และทักษะในการทำกิจกรรมการเรียนการสอน มีงานรับผิดชอบมาก ไม่มีเวลาเตรียมการสอน ซึ่งทำนองเดียวกับ สัมพันธ์ พันธุ์พฤกษ์ และคณะ (2541) ที่ศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ครูผู้สอนมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนครูบางสาขาวิชา สอนไม่ตรงตามสาขาที่เรียนมา ครูไม่สามารถพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ครูไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรได้ นักเรียนมีปัญหาเรื่องไม่ตั้งใจเรียน หลักสูตรที่นำไปใช้ยังไม่บรรลุตามจุดมุ่งหมาย หลักสูตรไม่ตอบสนองตามต้องการของท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนไม่เป็นไปตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ชุมชนให้ความร่วมมือน้อย

จากการศึกษาเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา ที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533) ยังไม่ตอบสนองกับความต้องการของท้องถิ่น ทำให้ครูผู้สอนไม่บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้เรียนมองไม่เห็นความสำคัญของกาเรียนจึงไม่สนใจเรียนและชุมชนไม่สนใจในการจัดการศึกษา คิดว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเท่านั้น จึงให้ความร่วมมือในการพัฒนาการสอน

ให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม การพัฒนาหลักสูตรและเป็นวิทยากรในการจัดการเรียนการสอน

จากการศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนตามหลักสูตรท้องถิ่นที่ นักการศึกษาได้พัฒนาขึ้น ดังเช่น

สมชาย บัวผัน (2537) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการเลี้ยงปลาของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะในการ ปฏิบัติงานเลี้ยงปลาสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด กล่าวคือ สูงร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งทำนองเดียวกับ วราวุธ ปัทมาพงษ์ (2539) ที่ศึกษาเกี่ยวกับ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะปฏิบัติของนักเรียนในการเลี้ยงนกกะทาชะไข่และการเลี้ยงไก่ พันธุ์พื้นเมือง พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะในการปฏิบัติงานในเรื่องการเลี้ยง นกกะทาชะไข่และการเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ สูงกว่าร้อยละ 70 และ 80 ตามลำดับ

ชัยวิวัฒน์ วงษ์สวัสดิ์ (2538) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงาน และพื้นฐานอาชีพ ในโรงเรียนที่ใช้ภาษาถิ่นหลายภาษา พบว่า ผลการนำหลักสูตรไปใช้ทำให้ นักเรียนทั้งหมดมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการปฏิบัติงานและมีคุณลักษณะในการทำงาน ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ ร้อยละ 70

วิวัฒน์ พัฒนสาร (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงาน พื้นฐานอาชีพ แขนงงานเกษตร เรื่อง การเลี้ยงกบนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ผลการนำ หลักสูตรท้องถิ่นไปใช้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ กล่าวคือ นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและ ทักษะปฏิบัติในการเลี้ยงกบนาสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ร้อยละ 80 นอกจากนี้นักเรียนยัง สามารถนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีความรับผิดชอบ การกระตือรือร้น ร่วมมือกันแก้ปัญหา ตั้งใจปฏิบัติงาน และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ทำนองเดียวกับ พนารัตน์ จินดาดวง (2542) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มการ งานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การเลี้ยงเปิดเนื้อ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 พบว่า หลักสูตรที่ พัฒนาขึ้นส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะในการเลี้ยงเปิดพันธุ์เนื้อ สูงกว่า เกณฑ์ที่กำหนด กล่าวคือสูงกว่าร้อยละ 70 ขึ้นไป และธิดารัตน์ ลำพวย (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การทอเสื่อ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่านักเรียนที่เรียนหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการทอเสื่อแล้วมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะ ปฏิบัติงานอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมาก คือ มีความรอบรู้ร้อยละ 80 ขึ้นไป

จากการศึกษาเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรที่นักเรียนได้พัฒนาขึ้นแล้วนำไปใช้กับ ผู้เรียน สรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นทุกหลักสูตรสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะในการปฏิบัติงานและมีคุณสมบัติในการทำงานสูงขึ้น นอกจากนั้นผู้เรียนยังสามารถนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีความรับผิดชอบกระตือรือร้น ร่วมมือกันแก้ปัญหา ตั้งใจปฏิบัติงานและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ดังนั้นเพื่อให้การจัดการศึกษาได้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่อยู่ในวัยเรียนให้บรรลุผลตามแผนการศึกษาของชาติกำหนด โรงเรียนจึงควรพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน หรือที่เรียกกันว่าหลักสูตรระดับท้องถิ่นขึ้นใช้เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถและพฤติกรรมเป็นไปตามที่หลักสูตรต้องการ สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากชุมชนมาบูรณาการกับความรู้ใหม่ที่โรงเรียนจัดให้ได้อย่างมีความหมายและนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

2. งานวิจัยที่เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ศึกษาเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

กรมวิชาการ (2542) ศึกษา พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาที่มีส่วนน้อยที่สุดที่จัดให้มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนและสนับสนุนให้ครูผู้สอนนำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาใช้จัดการเรียนการสอน วิธีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ นำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เชิญผู้รู้ในท้องถิ่น หรือปราชญ์ ชาวบ้านในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากร ปัญหาที่พบ คือ ครูผู้สอนขาดวัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ ขาดความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและขาดความรู้เรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและจากการรายงานการวิจัยของกรมวิชาการ (2542) พบว่า โรงเรียนจะจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น การนำผู้รู้ในท้องถิ่นมาร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน พบว่า ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน กระตุ้นสนับสนุนให้ครูผู้สอน นำความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาสอดแทรกในกิจการการเรียนการสอน ชุมชนเห็นด้วยกับการที่หลักสูตรแม่บทเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาและเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชน

วราภรณ์ บางเลี้ยง (อ้างใน อารียา สุทธิวิทย์, 2540, หน้า 23) ได้ทำวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นของหน่วยงานในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ” พบว่า ทุกหน่วยงานในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ มีการทำความเข้าใจหลักสูตรเพื่อปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น มีการถ่ายทอดความรู้จากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติลงไปตามลำดับ จนถึงโรงเรียนมีการพัฒนาหลักสูตรในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพมากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่ทำโดยลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรและยังพบปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรและขาดแหล่งความรู้ ซึ่งทำนองเดียวกับที่ อุตสาหกรรม พาสุกุล (อ้างใน อารียา สุทธิวิทย์, 2540, หน้า 22) ในด้านปัญหาได้ทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของครูประถมศึกษาเกี่ยวกับการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นในจังหวัดขอนแก่น” พบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีบทบาทน้อยมาก ในการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น เนื่องจากครูมีภารกิจอื่นมากเกินไป จนไม่มีเวลาที่จะเอาใจใส่ในการปรับหลักสูตรอย่างจริงจังและในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีบางเรื่องที่สามารถปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นได้ดีมาก

จากผลการศึกษาของ ปราณี เปี่ยมกล้า (2537 อ้างในหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพาน, 2540, หน้า 22) ก็พบปัญหาเช่นเดียวกัน เกี่ยวกับบทบาทของครูประถมศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เขตการศึกษา 1 พบว่า ครูประถมศึกษามีปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตทุกด้าน สาเหตุเกิดจากความไม่เข้าใจในการปฏิบัติงานและขาดงบประมาณและยังพบว่า ครูส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องความหมายและความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นมากเป็นอันดับ 1 และมีความรู้เรื่องลักษณะและขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นน้อยเป็นลำดับสุดท้าย

ยนต์ ปัญญาแกมและคณะ (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นกลุ่มการงานอาชีพ เรื่อง การสานไซ พบว่า การนำวิทยากรท้องถิ่นมาให้ความรู้ สาธิตการสานไซ นักเรียนให้ความสนใจ ตั้งใจฝึกและมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาดังกล่าว ด้านความคิดเห็นของครูและนักเรียนมีความพึงพอใจในการจัดการเรียน การสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่อง การสานไซ เห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมกับระดับชั้นของนักเรียนปละสามารถนำเข้าไปเป็นหลักสูตรในงานเลือกได้

ศุภาวรรณ์ สุคประเสริฐ (2544) ได้ศึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร เรื่อง การสานตะกร้าและจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า โรงเรียน

ส่วนใหญ่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นทุกประเภทมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับว่ามีภูมิปัญญาประเภทใดที่น่าสนใจและมีลักษณะเด่นในแต่ละท้องถิ่นและมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการศึกษาในทุกระดับการศึกษาปัญหาที่พบมีทั้งด้านผู้บริหาร ครูผู้สอน ประชาชนชาวบ้านและนักเรียน แต่จากการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ ยังไม่มีผู้วิจัยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยตนเอง จึงอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผลการศึกษา พบว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนมีปัญหามากมาย ดังนั้นเพื่อให้บุคลากรทุกฝ่ายตระหนักและเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาการศึกษาและเพื่อแก้ปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนดังกล่าว ส่วนราชการต้นสังกัดและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจึงควรจัดให้มีการศึกษาอบรม เพื่อพัฒนาผู้บริหาร ครูผู้สอน ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ การส่งเสริมและสนับสนุนด้านต่างๆ เพื่อให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ ทักษะ และการจัดการตามความสนใจ ความถนัดและความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตน ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีความเก่งในการทำงานและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามเป้าหมายที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2542) กำหนด ยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอีกด้วย

ฉัตรสิรินทร์ ทองแท่ง (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น รายวิชา งานประดิษฐ์ เรื่อง การจักสานโคมไฟจากหวาย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในจังหวัด นครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรท้องถิ่นรายวิชางานประดิษฐ์ เรื่องการจักสานโคมไฟจากหวาย มีความสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง สภาพชุมชนและความสนใจของผู้เรียน และหลักสูตรมีประสิทธิภาพด้านความรู้ เจตคติและทักษะการปฏิบัติงาน หลังการสอนโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่น ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด 80/80 โดยได้ค่าเฉลี่ย 82.35 / 81.25 , 96.54 / 100.00 และ 90.06 / 93.75 ตามลำดับ

ประภาพรรณ คำบุญมี (2545) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ผลิตภัณฑ์อาหารจากกล้วย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่า การประเมินหลักสูตรฉบับร่างก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้โดยผู้เชี่ยวชาญใช้การประเมินแบบ Puissance Measure (P.M.) พบว่า ค่า P.M. ของหลักสูตรมีค่าเท่ากับ 10.78 ซึ่งแปลความหมายตามเกณฑ์ประเมิน

ได้ว่า หลักสูตรมีคุณค่าสูง เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นกับผู้เรียน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องผลิตภัณฑ์อาหารจากกล้วย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพ คือ มีค่า E_1 / E_2 96 / 88 จากค่า ประสิทธิภาพนี้พบว่า ในด้านจุดมุ่งหมาย ด้านโครงสร้างและเนื้อหา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินของหลักสูตร มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น แนวทางการจัดการเรียนการสอน เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

เยาวลักษณ์ ดวงราช (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงาน และพื้นฐานอาชีพ เรื่องการทอผ้าขาวม้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่าหลักสูตรท้องถิ่น กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่องการทอผ้าขาวม้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีคุณค่าสูง และแผนการสอนที่ผู้ศึกษาค้นคว้าสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 87.87 / 87.92 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80 / 80 ที่ตั้งไว้ นักเรียนมีความพอใจในการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการทอผ้าขาวม้าในระดับมาก วิทยากรมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด และผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มี ความพึงพอใจต่อหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การทอผ้าขาวม้า ในระดับมาก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาหลักสูตรอย่างมีระบบเป็นขั้นตอน และผ่านกระบวนการกลั่นกรองจากผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์แล้ว จะทำให้ครูผู้สอนสามารถจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และย่อมส่งผลให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพสนองตอบความต้องการของผู้เรียนท้องถิ่น และบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ ผลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชนมากขึ้น ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนมีความสนใจและได้รับอนุรักษภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นพื้นฐานในการเตรียมประกอบอาชีพที่ดีในอนาคตต่อไป

ยุภาพร สารจันทร์ (2548) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการย้อมสีผ้าไหมแพรวาด้วยวัสดุธรรมชาติด้วยวัสดุธรรมชาติกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กรณีศึกษา : โรงเรียนเนินยางประชาสามัคคี จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ผลการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการย้อมสีผ้าไหมแพรวาด้วยวัสดุธรรมชาติ พบว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นมีค่า P.M. โดยเฉลี่ยเท่ากับ 11.78 และทุกหลักสูตรมีค่า P.M. ตั้งแต่ 10 ขึ้นไป ถือว่าเป็นหลักสูตรที่มีคุณภาพสูง ผลการพัฒนาความสามารถด้านการปฏิบัติงานของนักเรียน พบว่า ผลการประเมินความสามารถด้านการปฏิบัติงานของนักเรียนครั้งที่ 1 ถึงครั้งที่ 4 มีจำนวนนักเรียนผ่านเกณฑ์ในระดับดี สูงกว่าร้อยละ 70 ของนักเรียนทั้งหมด ผลการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า นักเรียนผ่านการเรียนหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการย้อมสี

ผ้าไหมแพรวาด้วยวัสดุธรรมชาติ ร้อยละ 87.50 ของนักเรียนทั้งหมดมีคะแนนสูงกว่า ร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม ผลการศึกษาความคิดเห็นของครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และผู้รู้ ในท้องถิ่นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น พบว่า ควรเปิดโอกาสให้โรงเรียน นำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตร และจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องการให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มสาระอื่น ๆ ด้วย โดยเรียนเรื่องใกล้ตัวที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ของตนมากกว่าเรื่องไกลตัว รวมถึงให้เน้นการฝึกปฏิบัติมากกว่าให้จดจำ

ประเมิน พันธุ์สดและคณะ (2547) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษากลุ่ม สาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่าผลการใช้หลักสูตรการ สถานศึกษากลุ่ม นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดเกินร้อยละ 70 และนักเรียน เกิดทักษะการปฏิบัติงานและคุณลักษณะในการทำงาน ครู ผู้ปกครอง และนักเรียน มีความพึง พอใจหลักสูตรสถานศึกษากลุ่ม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า โรงเรียนส่วนใหญ่จะนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นทุกประเภทมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับว่าภูมิปัญญา ประเภทใดที่น่าสนใจและมีลักษณะเด่นในแต่ละท้องถิ่นและมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัด การศึกษาในทุกระดับการศึกษา แต่ก็ยังประสบปัญหาด้านผู้บริหารและครูผู้สอน ประชาชน ชาวบ้านยังขาดประสบการณ์และทักษะในการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดทำหลักสูตร จึงอาจ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียน การสอนมีปัญหามากมาย ดังนั้นเพื่อให้บุคลากรทุกฝ่าย ตระหนักและเห็นความสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาการศึกษาและเพื่อแก้ปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ใน การพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน ส่วนราชการต้นสังกัดและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การจัดการศึกษาจึงควรจัดให้มีการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาผู้บริหาร ครูผู้สอน ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปแบบของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ การส่งเสริมและสนับสนุน ด้านต่างๆ เพื่อให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนอย่าง มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจ เจตคติ ทักษะในภูมิปัญญาท้องถิ่น ของตนเอง ซึ่งเมื่อผู้เรียนได้เรียนตามความสนใจ ความถนัด ความต้องการของตนเองจะมีผล ทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนให้เป็นคนที่มีความรู้ดี มีความเก่งในการทำงาน และอยู่ในสังคมได้

อย่างมีความสุข ตามเป้าหมายที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดและยัง
เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอีกด้วย